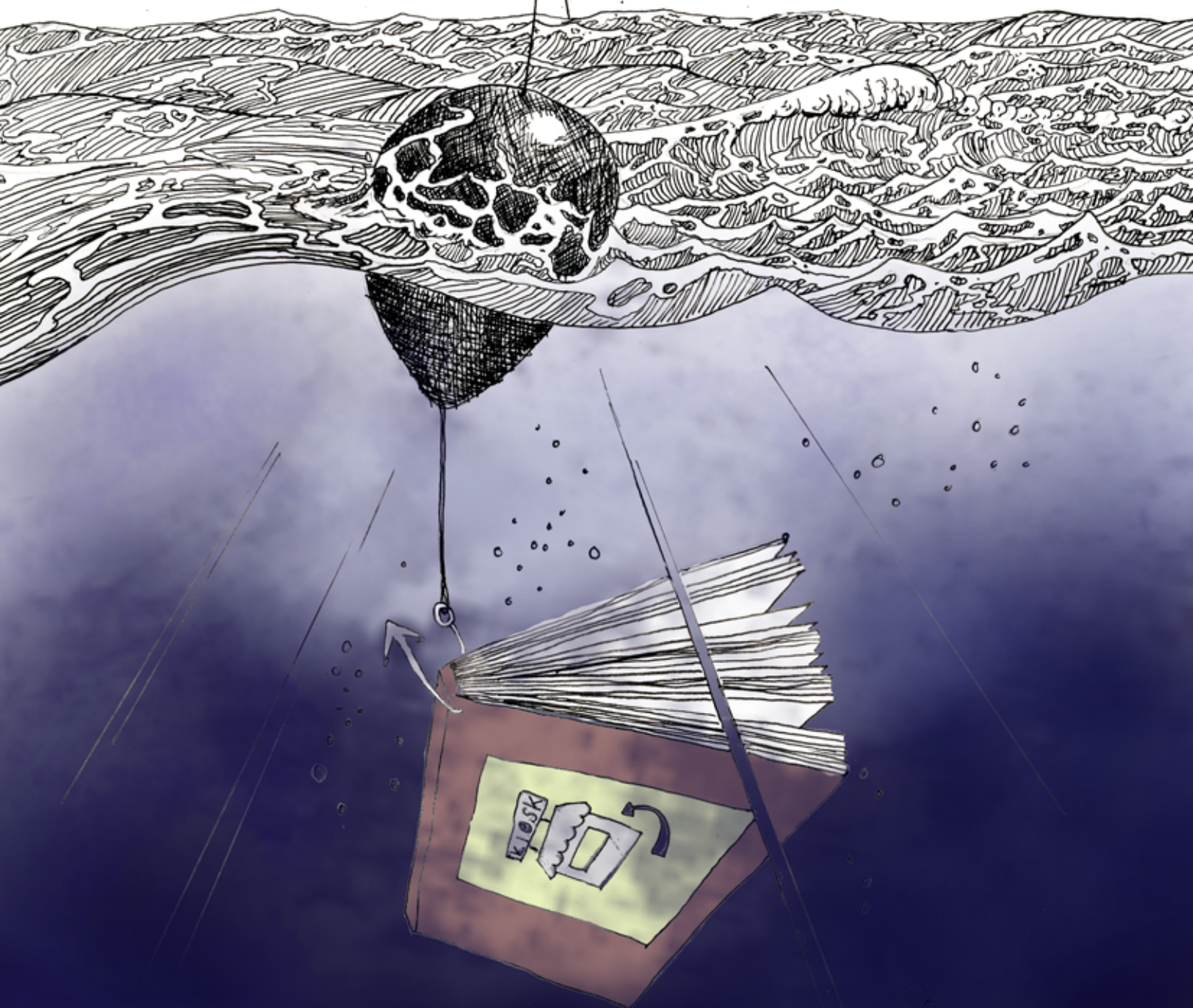

bis

BIBLIOTEK I SAMHÄLLE

Biblioteksdebatt från vänster

#2 2018 - 30 KR

bis

Tidskriften ges ut av föreningen Bibliotek i Samhälle (BiS) och utkommer med fyra nummer per år. Artiklar i *bis* publiceras i efterhand som pdf-filer på BiS webbplats enligt Creative Commons Erkännande-DelaLika 4.0 Internationell (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>) – om inget annat avtalats.

Utgivningen sker med ekonomiskt stöd av Kulturrådet.

Besök oss på webben

Hemsida: <http://foreningenbis.com>

Twitter: @foreningenbis

Facebook: <http://facebook.com/foreningenbis>

Kontakt

tidskriftenbis@gmail.com

Medlemskap och prenumeration

Medlemskap i BiS gäller i ett år och inkluderar prenumeration på tidskriften *bis* (fyra nummer).

- Ordinarie medlemskap: 250 kr
- Medlemskap för student, pensionär eller person utan full inkomst: 160 kr
- Stödmedlemskap: 500 kr
- Endast prenumeration: 160 kr
- Institutioner samt prenumerationer utlandet: 300 kr

Föreningens postgiro: 33 53 16-6.

Tryck

Ale Tryckteam AB

ISSN

0345-1135

Ansvarig utgivare

Lennart Wettmark

Redaktionsgrupp

Ida Holmlund, Charlotte Högberg, Stellan Klint, Martin Persson och Tobias Willstedt

Omslag

Stellan Klint

Grafisk form

Linus Mannervik

6. Bibliotekarien Balsam Karam debuterar med hyllade romanen Händelsehorisonten
9. Socialistiska psykologer
10. Samtal om bibliotek och juridik efter JO-besluten på BiS-salong
12. Det skulle bli en bokhylla, det blev ett bibliotek
15. Dessa möten, fyllda av glädje och sorg
18. Vem kommer ihåg Hildur Lundberg?
21. Stockholms stadsbibliotek 90 år
24. Queert kulturarv bland neuroser och nazister
26. Steg, skrammel, spring och väder – arbetstidsdikter
28. Avdelningen för barnlitteratur

Medverkande i detta nummer

Bengt Berg. Född, uppvuxen, bosatt och verksam i norra Värmland. Författare och förläggare på Heidrun's Förlag. Har utgivit drygt 30 böcker, mest poesi.

Lisa Engström skriver sin avhandling om hur användare styrs i bibliotek med obemannade öppettider och hur detta relaterar till en samhällelig utveckling mot självstyrning.

Fredrik Eriksson. Lärare och skribent i Malmö.

Balsam Karam. Tidigare bildredaktör för *bis*. Kom i år ut med sin debutroman *Händelsehorisonten*.

Stellan Klint. Medicinsk bibliotekarie i Malmö och medlem av *bis* redaktion.

Olov Kriström. Bibliotekarie, queerhistoriker och en av de grundande medlemmarna i Querrörelsens Arkiv och Bibliotek.

Gunilla Lundgren är författare. Hon har skrivit ett stort antal böcker tillsammans med flerspråkiga barn i Rinkeby och även flera böcker i samarbete med barn i Sydafrika, bl.a. *Nelson Mandela, herdepojken som blev president*.

Lena Lundgren. Bibliotekarie och tidigare utvecklingsledare vid Regionbibliotek Stockholm.

Mats Myrstener. Snart pensionerad bibliotekarie, intresserad av folkbibliotekens historia, och ger i höst ut en bok om Stockholms stadsbiblioteks tio första år, 1928–1939.

Martin Persson. Bibliotekarie och *bis*-redaktör.

Röda Lina. *bis* ständiga samtidskommentator.

Hanna Wikman arbetar på bibliotek i Västra Hisingen, Göteborg. Hon skriver också romaner och poesi och jobbar skrivpedagogiskt.

Tobias Willstedt. Bibliotekarie och webbredaktör för BiS.

I ÅR ÄR DET VALÅR. Högervändningen i den politiska debatten är uppenbar, inte minst i normaliseringen av människofientlig politik, där man som försvarare av en generös och solidarisk migrationspolitik framstår som allt mer radikal. Förskjutningen i politiken sker, som vi sett, inte bara på ett retoriskt plan, utan också i materiella inskränkningar av utsatta gruppers rättigheter genom åtstramningar av asylpolitiken, intensifierad jakt på personer och familjer utan papper, etcetera.

Men hur påverkar detta folkbiblioteken? I en ny artikel i *Journal of Human Rights Practice* visar forskarna Anna Lundberg och Lisa Dahlquist genom en fallstudie av några skandinaviska stadsbibliotek hur biblioteken kan fungera som *fristäder* för papperslösa.¹ Fristäder där människor utan papper kan utöva samhälleliga rättigheter som staten i andra fall förvägrar dem, till exempel genom lånekort utan krav på en registrerad adress som riskerar att röja dem för polisen vid utvisningshot.

Artikeln visar hur folkbibliotekens möjligheter är långt större än att tillfredsställa det enskilda informationsbehovet. Som författarna uttrycker det i sin sammanfattning:

When public libraries in Swedish and Norwegian cities have opened up their services to irregularized persons and to protect these "deportables" from the state's migration management, they also do something else, namely protect the library as a public institution from being drawn into the deportation machinery. This suggests that public institutions when they stand out as guarantors of sanctuary – wherever it is enacted – also more or less consciously contradict a totalitarian social development.

Men dessa möjligheter kan inte tas för självklara. I Danmark, där främlingsfientligheten fått ännu större spelrum, kan till exempel inte folkbiblioteken ge samma service till papperslösa. Och det finns starka krafter i den svenska politiken som ytterligare vill kringskära migranternas rättigheter. Det krävs motstånd. Låt oss vara stolta över den "radikalitet" som innebär att biblioteken fortsätter öppna dörrar för alla, och ta den längre. Låt inte normaliseringen fortsätta!

Och med dessa ord hälsar jag er välkomna till ett nytt nummer av *bis*.

Martin Persson, redaktör

1. Lundberg, A. & Dahlquist, L. (2018). Sanctuary Practices in Scandinavian Transnational Cities: The Case of Public Libraries. *Journal of Human Rights Practice*, 10(1), ss. 142–158, 10.1093/jhuman/huy009.

Seger i amerikanska senaten kan rädda nätneutraliteten

Den amerikanska kommunikationsmyndigheten FCC beslutade i slutet av förra året att slopa lagar om nätneutralitet som införts under Barack Obamas predisentskap. Lagarna innebär att alla internetleverantörer måste behandla all trafik likvärdigt, och alltså inte premiera, sänka hastigheten för eller stoppa visst innehåll på nätet.

Den 16 maj hölls en omröstning i senaten om huruvida kommunikationsmyndighetens beslut skulle hävas och de som förespråkade att lagarna om nätneutraliteten skulle behållas vann en knapp seger med 52 röster mot 47.

Frågan är dock inte över än utan måste nu röstas om i representanthuset och även där måste nätneutralitetsförespråkarna vinna för att beslutet ska stoppas. Det förutspås bli svårt då republikanerna är i majoritet i representanthuset och det är framför allt demokrater som vill stoppa beslutet om att riva upp lagarna.

Sverige sätter ner foten för ökad open access

Det svenska Bibsamkonsortiet, genom vilket Kungliga biblioteket förhandlar om licenser för bland annat vetenskapliga tidskrifter åt universitet, högskolor, myndigheter och statliga forskningsinstitut, har beslutat att säga upp avtalet med det stora förlaget Elsevier. Bakgrunden är att regeringens mål, att resultatet av all offentligt finansierad forskning ska vara omedelbart öppet tillgänglig år 2026, kräver publiceringssystem som stöder öppen tillgång.

Bibsamkonsortiet krävde därför ett avtal som innebar: omedelbar öppen tillgång till alla artiklar publicerade i Elseviers tidskrifter av forskare som är affilierade till konsortiets deltagande organisationer, läsrättigheter till Elseviers 1 900 tidskrifter för deltagande organisationer och en hållbar prismodell som möjliggör en omvandling till öppen tillgång. Elsevier har inte erbjudit något avtal som levt upp till detta och därför sägs avtalet upp från 30 juni 2018.

– Vi måste ta kontrollen över de totala publiceringskostnaderna eftersom vi ser en tendens mot snabbt ökande kostnader för både läsning och publicering. Det nuvarande systemet för vetenskaplig kommunikation måste förändras. Vår enda möjlighet att uppnå detta är att inte förnya avtal som inte lever upp till kraven på en hållbar omvandling till öppen tillgång, säger Astrid Söderbergh Widding, rektor för Stockholms universitet och ordförande i Bibsamkonsortiets styrgrupp, i ett pressmeddelande.

Sedan tidigare har Tyskland krävt ett avtal med Elsevier som inneburit hundra procentig öppen tillgång och läsrättigheter utan kostnadsökning, vilket lett till att cirka 200 lärosäten inte har något avtal med Elsevier sedan 2016–2017. Enligt KB har Nederländerna, Österrike, Schweiz och Frankrike aviserat att de överväger att följa Tysklands exempel och ta ställning för att få till en förändring.

Parallellt med lärosätenas förhandlingstryck för att få ner de ökande kostnaderna för licensierade e-resurser finns också en mer radikal open access-rörelse som arbetar för öppen tillgång till information, bland annat exemplifierad i piratbiblioteket Sci-Hub, som har så stor täckning av den vetenskapliga litteraturen i sin databas att den väsentligen lindrar effekterna av strypt tillgång till e-resurser i den här sortens situationer.

Biblioteksnedskärningar i Kortedala möter protester

Med namnunderskrifter och möten protesterar de boende i göteborgsförorten Kortedala för att rädda den lokala biblioteksverksamheten som hotas av stora nedskärningar.

I januari i år lämnades runt 4000 namnunderskrifter över till de ansvariga politikerna och därefter har protesterna fortsatt mot planerade nedskärningar på över 5 miljoner kronor. Biblioteket i Kortedala har 1000 besök om dagen och en varierad och uppskattad verksamhet. Såväl kortedalabor som bibliotekarier är kritiska mot planerna och framhåller att utvecklingen innebär att resurser tas från personer i stort behov av biblioteksservice.

”Det finns många ungdomar som inte har något studieutrymme hemma, medan biblioteket är stort, luftigt, och ger andrum och tysthet. Man kan sitta och läsa, ta det lugnt, och plugga. Det är väldigt, väldigt viktigt för många människor här. Men politikerna ser det inte.”

säger Catherine Holt, en av initiativtagarna till gruppen Rädda Kortedala bibliotek, till Göteborgsposten. Gruppen anordnade den 3 juni ett torgkalas för att uppmärksamma bibliotekets situation.

Bakgrunden till nedskärningarna är att Världslitteraturhuset ska öppna i den mer centralt belägna grannstadsdelen

Kortedala bibliotek. Foto: Tobias Holmgren (CC BY).

Gamlestaden i oktober. Därmed överförs det särskilda resursuppdrag som Kortedala bibliotek nu har till Gamlestaden och Kortedala bibliotek omvandlas till ett vanligt stadsdelsbibliotek. Resursuppdraget innebär bland annat att Kortedala bibliotek har ett utökat ansvar för att exempelvis tillgängliggöra material på utländska språk.

– Vad man måste förstå är att Kortedala bibliotek inte bara är ett bibliotek i mängden, dit man går för att lämna och hämta böcker. Det är en social mötesplats och en integrationsplats, ett riktigt besöksbibliotek, där människor vistas mycket, säger Catherine Holt till *Göteborgsposten*.

Konsekvenserna av nedskärningarna befaras bli att antalet bibliotekarier på Kortedala bibliotek halveras. Det är också oklart om biblioteket kommer att ha råd att fortsätta hyra de nuvarande lokalerna vid torget i stadsdelen.

Källkritik för unga i fokus inför valet

Statens medieråd har inför höstens riksdagsval tagit fram material med pedagogiska verktyg för att stärka barn och ungas källkritiska medvetenhet. Det är poddar, voddar, lektionsupplägg och informationsbroschyrer som kan användas av alla som arbetar med elever i skolmiljö. Delar av materialet har tagits fram som del av kampanjen No Hate Speech Movement som bland annat syftar till att stärka barns och ungas förmåga att använda sin yttrandefrihet och respektera mänskliga rättigheter.

Hela valpaketet kan hittas på statensmedierad.se.

”Efter att vi tagit det ganska krassa beslutet kom en hatstorm mot Ekerö bibliotek och mot mig som person.”

Bibliotekarien Nina Sundberg, berättar för Sveriges Radio om hatstormen som fick henne att säga upp sig från sitt jobb, efter beslutet att inte köpa in boken *Massutmaning* av Tino Sanandaji till Ekerö bibliotek.

Bibliotekarien Balsam Karam debuterar med hyllade romanen Händelsehorisonten

I år debuterade Balsam Karam med sin politiska roman Händelsehorisonten, som har blivit både omtalad och hyllad. Karam, som har en bakgrund som bibliotekarie på Rinkeby bibliotek, har under många års tid bidragit med texter och illustrationer till bis – inte minst ett antal uppmärksammade omslag. bis återkopplar med författaren och låter henne svara på några frågor om bibliotek, litteratur och skapande.

Intervju och foto: Tobias Willstedt

MILDE, RYMDFARAREN FRÅN UTKANTERNA, är bara ett barn när hon och hennes mamma Essa deporteras från staden. När hon växer upp till tonåring hämnas hon genom ett terrordåd. Som ung kvinna får hon sedan välja sitt straff: avrättning, eller bli del av ett experiment på en rymdresa in i ett svart hål. Detta är i kort handlingen i Balsam Karams roman. Men bakom explosiva händelser som rymdfärder och terrordåd finns känslomässigt djup och samhällsanalys i *Händelsehorisonten* (Norstedts, 2018). Utanförskap, klasskillnader, rasism, konflikter mellan centrum och periferi, existentiella villkor, längtan efter ett hem och kärleken mellan mor och dotter är sådant som står tydligt utskrivet eller beskrivs mellan raderna i Karams prosa. Romanen besjunger Utkanterna, den plats utanför staden som Milde, Essa och deras olyckssysstrar blir förvisade till. Där lever de i materiell misär och armod, men mellan dem växer kärlek och solidaritet.

Essa skrev: För vem? och sa att det var den viktigaste frågan att ställa. Ställ den till alla och varenda en. Ställ den till de som påstår att någonting är gott, bra och riktigt, och till de som stämplar någonting som dåligt, farligt eller förbjudet. Ställ den till era syskon och era mödrar och era vänner när era syskon och era mödrar och era vänner är oklara över för vem. Ställ den till mig de gånger jag påstår någonting utan att förklara mig, och ställ den till er själva varje gång ni önskar någonting men inte vet om er önskan är den rätta. Ställ den, och låt sedan svaret leda er hem.

(*Händelsehorisonten*, s. 230.)

Balsam Karam har arbetat med *Händelsehorisonten* i många år och det märks: språket är väldigt förtäat och poetiskt. Men hon har också hunnit med att arbeta som bibliotekarie på Rinkeby bibliotek och har bidragit till tidskriften *bis* många gånger med både illustrationer och text. Jag har fått möjligheten att ställa några frågor till Balsam om detta:

Du arbetar som bibliotekarie i Rinkeby och har bidragit till bis med flera artiklar. I Sverige håller man på att ta fram en nationell biblioteksstrategi för tillfället. Vad är den viktigaste frågan för biblioteken just nu?

– Den viktigaste frågan i min mening är mängden resurser och hur de fördelas. Folkbiblioteken i Sverige har sedan länge dragits med resursbrist i personal, samtidigt som bibliotekens verksamheter och öppethållande har utökats och mängden tjänster som biblioteken ska kunna utföra har blivit fler. Med en sådan utveckling är det på inga sätt konstigt att biblioteken som rum ibland inte kan ses efter eller rentav kollapsar till följd av för stor arbetsbörda. Det gör mig därför förvånad och upprörd att somliga – trots kunskap om resursbristen såväl som kännedom om de fantastiskt fina resultat som utökade personalresurser har lyckats åstadkomma de gånger det har kommit till – vill skylla det eftersatta biblioteksrummet på besökare och framförallt unga besökare och deras beteende. Det är ett befängt skuldbeläggande där biblioteken hellre sparkar neråt och tycks ta på sig ytterligare en uppgift som uppfostrare av unga i offentliga rum, hellre än att sparka uppåt

och en gång för alla kräva utökade resurser från de ytterst ansvariga för verksamheten.

Du var väldigt uppskattad som illustratör när du fungerade som bildredaktör i bis. Ser du någon skillnad i att arbeta med bildkonst och att arbeta med text?

– En rätt tydlig skillnad är bildkonstens direkthet i mötet med betraktaren, att jämföra med textens flöde och bläddrande. Många gånger behöver man läsa klart en mening, en sida eller en bok för att så att säga ”förstå” vad det är man har läst, och det påverkar arbetet med texten mycket. För mig känns arbetet med text både längre och jobbigare, men också mer givande än att arbeta med bildkonst. En likhet bildkonsten och skrivandet emellan är dock begränsningen och det var inte förrän jag började tänka på *Händelsehorisonten* som en målarduk som jag kunde se att den var möjlig att slutföra. Liksom en målarduk kan en enda bok omöjligen rymma allt man vill skriva, även om man i skrivande stund önskar det. Det bästa med att vara bildredaktör var dock att jag kunde kombinera arbetet med text med arbetet med bildkonst! Bland mina finaste minnen från den tiden var de gånger jag hörde av mig till någon av våra jätteduktiga illustratörer med en idé om en eller flera illustrationer. Att i skrift försöka förmedla sin idé om en bild var jättehäftigt!

Många har beskrivit Händelsehorisonten som dystopi eller science fiction. När jag läser den så tänker jag att den lika gärna kan handla om vår värld. För att ytterligare komplicera saker så är mödrarna och barnen i utkanterna väldigt kärleksfulla, handlingskraftiga och solidariska mot varandra. Beskrivningen av dem och hur de hanterar sin livssituation är knappast vad jag skulle kalla en dystopi. Vad var det egentligen för värld du ville skriva fram i Händelsehorisonten?

– Jag tror att jag först och främst försökte förstå vissa skeenden i världen genom att skriva *Händelsehorisonten*, däribland min egen saknad och längtan efter en gemenskap och ett långt och hållbart motstånd. Skrivandet av den hjälpte mig att tänka på och närma mig de här skeendena på ett sätt som att läsa eller insamla information om dem inte hade lyckats med. Jag ville också skriva om förtryck, utsatthet och våld utan att exploatera mina karaktärer, eller utsätta mina läsare för en våldsam läsning. När jag läser den idag tycker jag att Utkanterna är en plats där mödrar och barn är motståndskraftiga och kärleksfulla på en och samma gång, där de orkar trots att allt har gått åt helvete och där de inte förlorar sin innersta kärna. Jag inser idag att jag har skrivit fram min egen utopi.

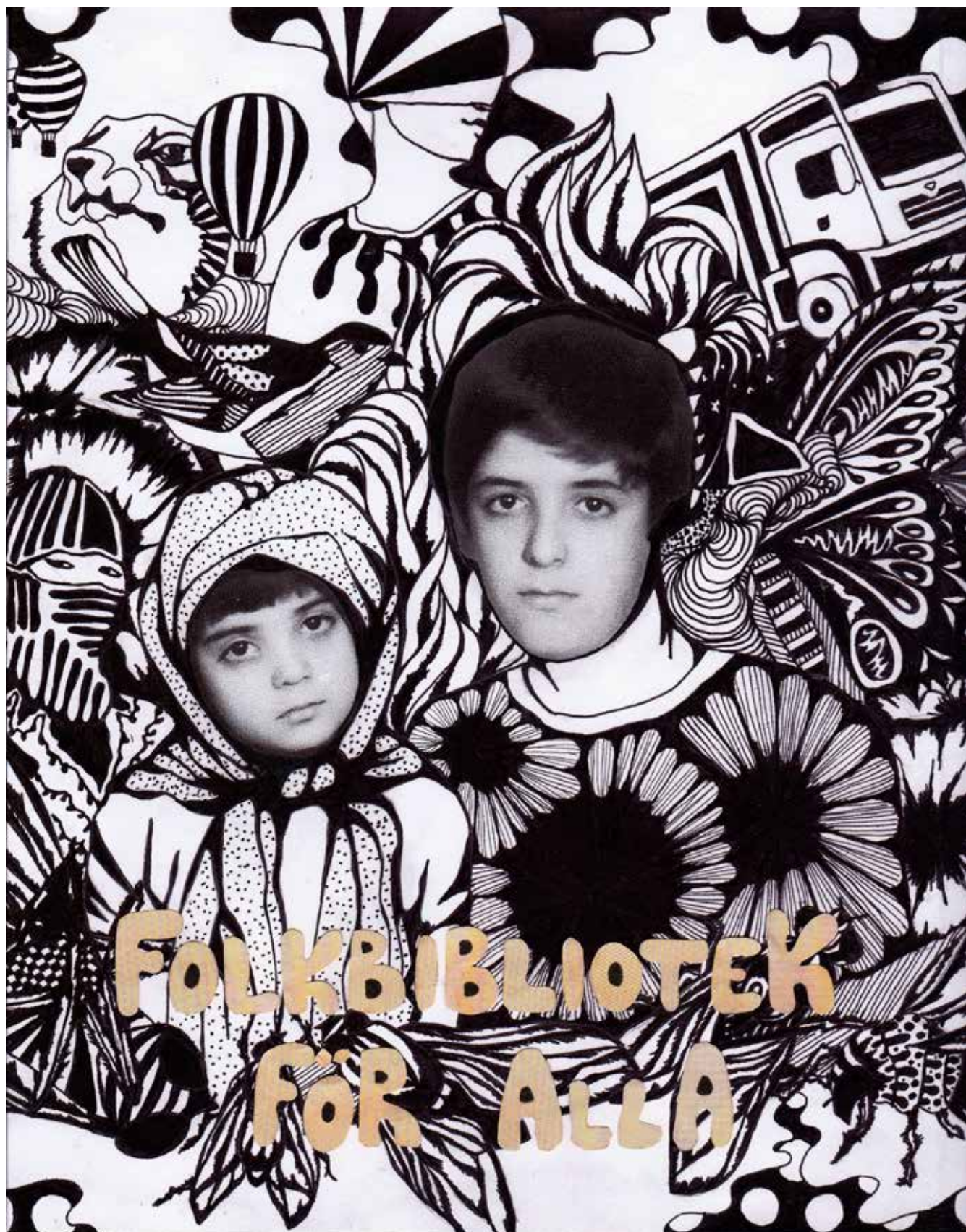

Illustration av Balsam Karam till omslaget av *bis* nr 1 2014.

Hej
socialistiska
systerorganisation!

Socialistiska psykologer

BiS är inte ensam i sin roll som vänsterorienterad yrkesförening, flera liknande grupper finns inom andra professioner. biS genomför under 2018 en enkät där vi intervjuar andra socialistiska yrkesorganisationer om vilka frågor de arbetar med och hur de ser på sin organisering. Här är Socialistiska psykologers svar, förmedlade via en av deras medlemmar, Adam Hultqvist.

Hur länge har ni funnits och hur bildades ni?

– Socialistiska psykologer i Malmö har funnits sedan mars 2014 och bildades av en grupp psykologstudenter som startade gruppen utifrån en önskan att organisera psykologer som är socialister. Det var en reaktion på bristen av strukturella förklaringar till psykisk ohälsa under utbildningen och för att kunna samarbeta med Socialistiska Läkare och KAOSA (Kritiska Organiserade Socialarbetare).

Vilka är era viktigaste frågor och hur ser er organisering och aktivism ut?

– Just nu är våra viktigaste frågor migrationsrelaterad ohälsa, asylrätt, hållbar aktivism och antikapitalism. Vi är också aktiva i rörelsen ”En annan vård är möjlig” för, på olika sätt, mer jämlik vård som också är en viktig fråga för oss. I Malmö är vi en grupp på cirka tio aktiva, från och till, och har främst samarbetat med andra nätverk och organisationer och inte med politiska partier. Vi arrangerar och håller föreläsningar och workshops, till exempel har vi deltagit på konferensen Marx2016 i Stockholm och FemF (Feministiskt forum) i Helsingfors förra året. Därtill studiecirklar, handledning (för aktivister) och demonstrationer.

Socialistiska psykologer vid Första maj-firande i Malmö 2018.

Hur ser ni på er organisering i relation till exempelvis fackförbund, politiska partier eller andra utomparlamentariska nätverk? Vad är fördelarna med att organisera sig i den form ni gör?

– Vi har velat hålla det enkelt, snarare än att bilda en förening med styrelse och stadgar, då detta gett oss mer flexibilitet och frihet. Vi tänker dock att vårt sätt att organisera oss har funkat för att vi är en så pass liten grupp, det hade varit svårare i en större grupp och eventuellt behövs mer struktur för att gruppen ska kunna växa.

Samtal om bibliotek och juridik efter JO-besluten på BiS-salong

Årets salong på BiS årsmöte ägnades åt bibliotek och juridik. Martin Persson rapporterar från en diskussion om hur bibliotekens arbete förhåller sig till författningen och till den diskussion om spänningen mellan olika demokratiska värden som uppenbarar sig inte minst i biblioteksvardagen.

Text: Martin Persson

I SAMBAND MED BIS ÅRSMÖTE den 10 mars 2018 hölls en salong med rubriken "Efter JO-besluten: Hur kan en förståelse för den svenska författningen påverka ett arbete på bibliotek utifrån en bibliotekslag?". Inbjuden till salongen var Johan Hirschfeldt, erfaren jurist som bland annat varit rättschef i Statsrådsberedningen, JK och president i Svea hovrätt. Nick Jones, Konst- och bibliotekschef i Huddinge och BiS-medlem ledde ett samtal mellan honom och Johan, som kretsade kring de aktuella JO-besluten med koppling till folkbibliotek och deras urvalsarbete, samt om den bredare frågan om relationen mellan biblioteken, juridiken, värderingar och demokrati.

Lena Lundgren från BiS hälsade åhörarna välkomna med en reflektion om att det förr var mindre diskussion på biblioteken om hur man skulle ställa sig i olika frågor, på biblioteken bestämde man hur det skulle vara, och sedan gjorde man så. Lenas bild var att det idag är mycket mer aktiv diskussion kring olika beslut, vilket är ett tecken på en ökad medvetenhet. Men med detta följer också högre krav på en juridiskt informerad professionell diskussion, vilket BiS med sin salong ville bidra till.

Nicks utgångspunkt var att sätta frågorna som JO-besluten aktualiserat i ett större sammanhang och genom ett prövande samtal göra några nedslag i en större diskussion, som inte bara berör folkbiblioteken, utan även andra delar av offentlig sektor och samhällsdebatten kring demokrati i stort. Han tog fasta på ett citat från Johan och hans kapitel i den nationella biblioteksstrategins delrapport *Den femte stadsmakten*, där Johan skriver om hur hans egen profession – juridiken – till slut gav honom "mindre ledning" i de avvägningar som behöver göras, eftersom de fordrar bibliotekarieprofessionens kunskande. Nick menade att det är nu jobbet börjar, utmaningen att ta över stafettpipen från juridiken, att försöka på allvar förstå bibliotekens uppdrag och ansvar och fylla de juridiskt ställda frågorna med bibliotekariernas profession och expertis.

Som sagt utgick samtalet från två JO-beslut från 2017, som båda handlade om två biblioteks nekande att köpa in eller fjärrlåna tre titlar med främlingsfientligt innehåll som

biblioteken och deras huvudmän (kommunernas kultur- och fritidsnämnder) menade brast i kvalitet och kränkte andra människors mänskliga rättigheter. JO kritiserar i båda fallen biblioteket och kommunen för att ha beaktat åsikterna och värderingarna i böckerna, vilket JO menar strider mot objektivitetskravet som ställs i både bibliotekslagen och regeringsformen.

Nick frågade Johan vad ett JO-beslut har för konsekvenser och hur man ska förhålla sig till det. Johan påpekade att JO tar in yttranden, läser förarbeten och andra offentliga tryck och sedan tolkar lagen, men att JO-beslut inte är bindande rätt, utan snarare vägledande uttalanden. Om man följer dem är man "på den säkra sidan", men besluten ska kunna vara föremål för diskussion. Uttalandena har en pedagogisk uppgift, men de kan också bli kontraproduktiva, eller sprida rädsla. Johan tyckte att det finns poänger med de aktuella besluten, men trodde att ett av skälen till att JO "går ut så hårt" är att JO hade problem med sättet att utforma värdegrundsdokumentet och mediepolicyerna i de aktuella kommunerna (det var på dessa dokument bibliotekens beslut att neka inköp vilade och där var bland annat respekt för mänskliga rättigheter och principen om allas lika värde formulerade som kvalitetskrav).

Men om yttrandefrihet och fri åsiktsbildning har en så stark ställning i den svenska författningen, hur står den sig i relation till en annan tung paragraf i regeringsformen, nämligen paragraf två?

Den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

[...]

Det allmänna ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller

etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.

(RF, 1 kap., 2 §)

Nick berättade att just den här paragrafen var en stor anledning till att han vill jobba i offentlig sektor, och påminde också om hur mycket som görs i kommuner för att redovisa värdegrunder, bevekelsegrunder, kärnvärden, och så vidare. Johan, som också varit involverad i arbetet med den senaste uppdateringen av regeringsformen, menade att det är en viktig målsättningsparagraf, men som alltid måste läsas tillsammans "fri åsiktsbildning", en princip som formuleras redan i §1 och också väger mycket tungt.

Spänningarna mellan olika värden i lagtexterna – inte bara i grundlagarna utan också exempelvis bibliotekslagen, internationella konventioner, etc. – kokar ju till slut ner till beslut av enskilda tjänstemän eller enskilda kommuner, och det kommunala självstyret är starkt. Johan sa att professionen kanske inte alltid tänker på sig själv som att man utövar makt, men att tjänstemannarollen ofta innebär ett stort ansvar, som ska genomsyras av "saklighet och opartiskhet" (RF, 1 kap., 9 §). Han påminde om att enskilda tjänstemän dömts i domstol för att de varit osakliga och partiska. Nick undrade vidare hur Johan tänkte om det faktum att JO-besluten endast går in i en liten del av en större biblioteksvardag, som handlar om så mycket mer om att välja att ta in eller bort ett enskilt verk. Johan svarade att JO:s uppgift inte är att ta helhetsgrepp över någon verksamhet, men att han trodde att besluten varit kortare och försiktigare om inte värdegrundsdokumentet återopats i kommunernas yttranden.

Ett genomgående tema för salongen var reflektioner kring ett antal ord och begrepp, som exempelvis "kvalitet", "neutralitet", "censur". Bristen på (eller mängden av) definitioner och otydlig användning av dessa och andra termer komplicerar frågorna. När Nick sa att han tyckte det var olyckligt att "censur" dyker upp i förarbetena till bibliotekslagen höll Johan med om att ett bibliotek som bestämmer sig för att inte köpa in en bok inte sysslar med censur och att censur ofta används som ett "falskt trumfkort". Men Johan tillade att man behöver vara uppmärksam på att det ibland skulle kunna vara ett "riktigt trumfkort", eftersom diskrimineringsskyddet är svagare än yttrandefriheten i författningen.

Avslutningsvis diskuterades riskerna med juridifiering, där balansen mellan politik och juridik väger över åt juridiksidan, vilket kan vara ett problem. Nick betonade att arbetet med de här frågorna måste ta fart och att det till stor del ligger framför oss i den professionella diskussionen, något vi inte passivt kan lämna över till juridiken, trots frågornas hisnande komplexitet. Johan höll med om att det är professionen i första hand som ska tolka "saklighet", och då får JO "hålla tassarna borta".

Samtalet övergick sedan i diskussion tillsammans med publiken, som bland innehöll biblioteksföreträdare från en av de i JO-besluten aktuella kommunerna, vilket gav en intressant dimension. Det diskuterades hur urvalsfrågorna

komplikerades vid biblioteksprivatiseringar, återopandet av FN-konventioner (som Johan påpekade inte är svensk lag) i kommunala värdegrundsdokument och bibliotekspolicyer, och utvecklingen i Norge med biblioteken som debattarenor för att stötta en demokratisk diskussion där olika åsikter kan mötas och bemötas. Även kopplingen mellan JO-besluten och en högerextrem hatkampanj mot bibliotek, inklusive hot mot enskilda bibliotekstjänstemän, togs upp.

Angående framtiden tyckte Johan att biblioteken skulle hålla på sin profession och känna sig relativt fria i förhållande till JO-besluten, vars inbrott han trodde skulle bli färre framöver. Nick konstaterade att biblioteksprofessionen nu har bollen och behöver göra jobbet med en grundlig reflektion kring de här frågorna, grundad i bibliotekens uppdrag och de demokratiska principer och värden som ställs upp i lagtexter och styrdokument. Sammanfattningsvis kan man konstatera att salongen var ett lyckat tillfälle i början av en sådan process.

Johan Hirschfeldt och Nick Jones samtalar på BiS salong i ABF-huset.
Foto: Tobias Willstedt.

Läs mer

Nick Jones har efter salongen också publicerat en debattartikel på temat i *Biblioteksbladet*. Den finns tillgänglig på: <http://biblioteksbladet.se/redaktionellt/efter-jo-besluten/>.

Johan Hirschfeldts bidrag i den nationella biblioteksstrategins delrapport, *Den femte stadsmakten. Bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering* (2017), finns tillgänglig via <http://nationellbiblioteksstrategi.blogg.kb.se/rapporter/>.

De två JO-besluten från 2017 (diarienummer 4650-2016 och 2654-2016) finns att ladda ned från JO:s webbplats: <https://www.jo.se/>.

Regeringsformen (SFS 1974:152) finns att läsa på exempelvis <http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=1974:152>.

Det skulle bli en bokhylla, det blev ett bibliotek

Författaren Gunilla Lundgren startade en insamling för litteratur till romska barn i Rumänien. Det som från början var planerat till en bokhylla växte, och till slut hade det blivit ett bibliotek, som nu fyller två år. Här berättar Gunilla om bibliotekets tillblivelse och invigning i Bukarest i april 2016, liksom om sitt skrivande tillsammans med romska barn i Rinkeby.

Text: Gunilla Lundgren¹

NÄR LINGVISTEN, FÖRFATTAREN och människorättsaktivisten Donald Kenrick gick bort i London i november 2015 ville jag hedra honom på något sätt. Donald Kenrick skrev många böcker om romsk historia och språk, bland annat *Gypsies under the Swastika*, om romer under andra världskriget (University of Hertfordshire Press 2004). Donald och jag samarbetade i flera böcker, bland annat i *Utan hus utan grav – Bi kheresko bi limoresko* (2002) och vi gjorde många resor tillsammans. Jag lärde mig mycket av Donald och jag uppskattade hans prestigelösa, okonventionella sätt. Hur skulle jag hedra honom? Jag startade en insamling, rådgjorde med arbetskamrater, bland andra Fred Taikon och Arina Stoenescu, skrev till Donalds dotter och barnbarn. Ganska snart kom vi fram till att ett bra sätt att hedra Donalds liv och gärning var att starta ett bibliotek för romska barn i Rumänien. Min målsättning med insamlingen var att pengarna skulle räcka till en bokhylla fylld med bra böcker. Hyllan skulle placeras på en plats dit romska barn lätt kunde ta sig och där skulle de få sitta och läsa i lugn och ro.

Arina Stoenescu, rumänsk-svensk översättare, bokförläggare och grafisk formgivare blev min samarbetspartner. Hon tog sig an projektet med stor energi, och tack vare henne blev det inte en bokhylla, det blev flera hyllor, ja det blev ett helt bibliotek!

Arina höll just på att översätta boken *Sofia Z 4515* (pionier press 2016) till rumänska. Hon tog kontakt med det romska museet Muzeul Culturii Romilor i Bukarest och föreslog att boksläppet av den rumänska upplagan skulle ske på museet. Samtidigt kunde vi inviga biblioteket för romska barn på samma ställe.

Den 26 april gick detta av stapeln och det överträffade alla mina förväntningar. Det romska museet ligger i en sliten stadsdel, Giulești, i Bukarests västra utkant. Här bor många

romska familjer, arbetslösheten är stor och barnen slutar ofta skolan i förtid. Just här behövs ett museum för romsk kultur! Museet som är fortfarande under uppbyggnad öppnade 20 februari 2013 på den officiella minnesdagen för de rumänska romernas befrielse från slaveri, som ägde rum 1856. Huset är en solfjädersformad byggnad där själva stålkonstruktionen är synlig inomhus. Det är luftigt och vackert. Just nu visas tre utställningar: en med foton, en med målningar och en med skulpturer, alla med romskt tema. Här finns också ett romskt informationscenter, Centrul de Documentare.

På andra våningen, tillsammans med informationscentret, finns nu Barnens romska bibliotek. Eftersom IKEA i Rumänien skänkte bokhyllorna kunde de insamlade pengarna räcka till många böcker. Mellan bokhyllorna finns ett stort bord där barnen kan skriva, rita och läsa. Här finns även pussel och spel och soffor att sitta skönt i.

Invigningen började på förmiddagen den 26 april med en paneldiskussion om romsk kultur och barnlitteratur. I panelen deltog Soraya Post (EU-parlamentariker), Anneli Lindahl Kenny (Sveriges ambassadör i Rumänien), Claudia Șerbănuță (chef för Rumäniens nationalbibliotek), Fred Taikon, Arina Stoenescu och jag. Samtalet leddes av Luminița Ancuței, projektledare på museet.

Claudia Șerbănuță betonade vikten av att böckerna på Barnens romska bibliotek katalogiseras så att de kan spridas till andra bibliotek i Rumänien. Därigenom blir det här biblioteket en kunskapsbank om romskt språk och kultur både för romer och icke-romer.

Soraya Post gratulerade till satsningen och trodde att biblioteket kan komma att öppna en främmande värld för många barn. Här kan de hämta kunskap och inspiration. ”Jag ser

1) Artikeln är tidigare publicerad i den romska kulturtidskriften E Romani Glinda.

Full aktivitet på Barnens romska bibliotek i Bukarest. Foto: Arina Stoenescu.

fram emot att ni har sagostunder, att biblioteket kommer ge utrymme för saga och fantasi.”

Anneli Lindahl Kenny hoppades att biblioteket kan bli en mötesplats. Hit kan äldre komma och berätta för yngre, hit kan skolklasser bjudas in för att lära sig om romsk kultur. Hon gladdes över initiativet där aktivister, författare, myndigheter, ideella organisationer från våra två länder samarbetar.

Fred Taikon berättade att biblioteken i Sverige har ett uppdrag att bjuda in de fem nationella minoriteterna, varav romerna är en, samt se till att deras litteratur köps in och sprids. Han berättade även om sin farfar Johan Dimitri Taikon som kunde tvåhundra sagor.

Arina Stoenescu redogjorde för bakgrunden till biblioteks-satsningen, berättade om Donald Kenrick och om arbetet med att översätta *Sofia Z-4515*. Många i Rumänien känner inte till lidandet som romerna utsattes för under andra världskriget, därför är Sofia-boken viktig både för barn och vuxna.

Själv berättade jag om arbetet med *Askungen i Rinkeby*, en alldeles ny bok jag skrivit tillsammans med Le Glatenge Pen Club, en skriparverkstad bestående av femton romska barn i Rinkeby. Vår bok är en humoristisk version av folksagens Askungen. Vi har gjort om henne till en modern tjej som inte låter sig kuvas. Amanda Eriksson har illustrerat, Fred Taikon

har översatt till romska/kelderash, Bokförlaget Tranan och ERG förlag har samarbetat som utgivare och behållningen från boken kommer gå till romska barnboksprojekt.

På eftermiddagen skedde så den officiella invigningen av biblioteket. Då hade många barn kommit, två romska musiker spelade och vi bjöds på romska läckerheter från museets egen cateringfirma. Barnens glädje gick inte att ta miste på. När de hade satt sig vid det stora arbetsbordet läste Luminița Ancuței upp brev från barnen i Le Glatenge Pen Club i Rinkeby och uppmanade barnen här att svara.

”Vi har en lång väg att gå, men vårt museum tillsammans med det här biblioteket ska bli en levande plats”, sa Luminița. ”I vårt museum ska det inte bara finnas föremål, här ska finnas rum för möten, samtal, kunskapsutbyte. Nu lägger vi den första tegelstenen i vårt gemensamma bygge.”

Hem med mig har jag nu brev och teckningarna från de romska barnen i Bukarest. De kommer ställas ut på Rinkeby bibliotek och där kommer vi berätta om barnbiblioteket i Rumänien och om våra nyvunna brevkamrater. I Rinkeby kommer vi se till att den andra tegelstenen läggs på plats och jag är säker på att många vill fortsätta hjälpa till så att bygget fortsätter.

Välbesökt releasefest för Gunilla Lundgren och skrivarklubbens Daniels dag på Rinkeby bibliotek den 15 mars. Foto: Ingrid Johansson

Produktiv skrivarklubb för romska barn i Rinkeby

Utöver Gunillas engagemang i det romska biblioteket i Bukarest driver hon en skrivarklubb för romska barn i Rinkeby, Le Glatenge Pen Club.

De skriver just nu på sin tredje bok, som ska heta *Glad Påsk* (påskan är en stor högtid i den romska kulturen) och ska komma till hösten.

Tidigare har Gunilla och de skrivande barnen givit ut *Åskungen i Rinkeby* (2016) och *Daniels dag* (2018), båda på svenska och romska.

Brevväxlingen mellan skrivarklubben och de romska barnen på biblioteket i Bukarest har även inspirerat även barnen i Rumänien att skriva en egen bok.

Om du vill höra mer om skrivarklubben sänd UR:s "Lärarrummet" nyligen ett reportage som finns att lyssna på här: <https://urkola.se/Produkter/204324-Larar-rummet-Den-romska-skrivarklubben-som-vacker-laslust>.

BiS-donation till romskt biblioteksarbete

BiS årsmöte 2018 beslutade att donera 5 000 kr till Gunilla Lundgrens arbete med det romska biblioteket i Bukarest och skrivandet med barnen i Rinkeby. BiS ser det som ett mycket lovvärt och angeläget projekt att stötta, som en del i föreningens långa solidaritetsarbete, och hoppas att donationen kan bidra till den läslust, biblioteksiver och gemenskap som Gunilla och hennes vänner möjliggör!

BiS styrelse

Vill du bidra till BiS solidaritetsfond pg 33 53 16-6, märk inbetalningen Solidaritetsfonden.

Dessa möten, fyllda av glädje och sorg

Krönika: Bengt Berg

DE KALLAS MIGRANTER, FLYKTINGAR och de betraktas som en slags ansiktslös, anonym massa.

I stället för att mötas som våra medmänniskor blir de behandlade som ett samhällsproblem, till och med som ett hot. Men ingen är illegal, alla äger sin rätt till ett namn och ett liv i värdighet. Jag har mött två av dem och lärt mig så mycket på kort tid. De heter Asad och Ali och kommer från Afghanistan.

Det sitter en ung man på rälsbussen mellan Sunne och Torsby. Han tittar ut i försommargrönskan som kantar Lövens långa sjö. Han vet nog inte att det var på denna färdsträcka som Astrid Lindgren fick uppslaget till *Bröderna Lejonhjärta*. Han läser inte heller Selma Lagerlöf just nu, han läser *En förförars dagbok* av Søren Kierkegaard, den danske filosofen.

Han som läser heter Asad och han är projektledare för något som kallas *Little History*. Bakom sig har han många smärtsamma minnen från Bamiandalen i Afghanistan, där talibannerna sprängde de två stora Buddhasstatyerna från 500-talet e.Kr.

Efter många år i islamskolor i Iran och sociologistudier i Teheran kom han till insikt om att språket inte kommer från Gud utan från människan, vilket fick honom dömd till fängelse av en religionsdomstol.

Asad kom, i konsekvens med sitt självständiga tänkande, att bli en persona non grata i Afghanistan, dit han senare återvänt. Efter ett kringströvande i Kambodja och Vietnam hamnade han i Goa, Indien, för att 2014 ta sig till Berlin och Humboldtuniversitetet och därifrån så småningom till Karlstad.

Att sitta och samtala med Asad är fascinerande, så mycket han varit med om, innan han genom Migrationsverkets obegripliga försorg hamnade i Vittjärn i norra Värmland, sista huset före norska gränsen. Att bli internerad där, mitt i skogen och ensamheten, måste också ha varit en skräckblandad upplevelse! Men så småningom blev Asad utsedd till fristadsförfattare i Karlstad, en roll som han mer än väl fyllt upp. Han är intensivt engagerad i sitt uppdrag att lyssna in och samla berättelser från människor på flykt. Han pratar arabiska, persiska, turkiska vid sidan av engelska, tyska och svenska – han är en sann världsmedborgare, Asad, och på hans vita t-shirt finns en bild av hans konstnärliga favorit – Paul Klee: "Crying angel".

Det är andra gången som vi träffas, Ali och jag, på biblioteket i Torsby. Ali har varit i landet i bara två år och ändå pratar han riktigt bra svenska. Han tillhör den olycksaliga grupp flyktingar som kom några dagar för sent, det vill säga *efter* den 24 november. Han vet ingenting om sin familj i en talibaniserad del av Afghanistan. Det enda han vet är att han – oberoende allt – vill göra sitt bästa, i studierna och i livet.

Vi pratar om stort och smått, Ali har lätt för att le, frågar direkt när han inte förstår mina frågor som jag skrivit ner på ett papper. Men hans svar vidgar hela tiden min horisont, öppnar för nya tankar.

Dessa återkommande samtal, med olika människor som kommit till vårt land, pågår i projektet *Little History* på biblioteken i tre värmländska kommuner, förutom Torsby även Hagfors och Filipstad. Det är Riksteatern i Värmland som är huvudman och syftet är att vi ska samla in berättelser från människor, både de långväga som flytt från krigets förödelse eller annan terror och folk från trakten. Det är ju vår gemensamma samtidshistoria som nu virkas ihop av ord och bilder, ibland helt obegripliga berättelser och ibland alldeles vardagliga. Trots varierande livsvillkor är vi alla människor med fundamentala behov av mat, kärlek, vila, längtan, tröst. Alla bär på sin egen historia, som är både personlig och gemensam på en och samma gång.

På frågan vad Ali tycker är annorlunda här i Sverige säger han att vi använder ordet "jag" så mycket. Så är det inte i persiskan, där "vi" är mycket vanligare. Han hänvisar till den klassiske persiske diktaren Rumi, som levde på 1200-talet och som också var en sufisk mystiker.

Ali tycker att det är lugnt och ordningsamt i Sverige, kriget är långt borta, men ändå har han svårt att känna trygghet i och med att hans vistelse här är så osäker. Och vad saknar han mest från sitt hemland, förutom vänner och familj? "Brödet", svarar han utan att tveka. Han får snabbt upp några bilder på sin mobil: Naan-bröd, som gräddas i en rund ugn.

Jag får se på en dikt som Ali skrivit, här slutraderna:

*Din kärlek är som ett hav,
som aldrig försvinner ...
Mitt liv är som en hopknycklad teckning,
och kärleken öppnar dess rynkor
Det ger färger, det ger själ
Det ger riktning,
kärleken gör livet till en dikt som du kan tro på
Du kan beröra det
även om du aldrig hört en dikt i ditt liv*

VEM ÄR EGENTLIGEN KULTURPROFIL?

Sedan ett halvår tillbaka har den så kallade "Kulturprofilen" tillsammans med Svenska Akademien skapat såväl rubriker som debatt i media och ordentligt skakat om kulturklimatet i Sverige. Eller om man vill vända på saken: hur berörs alla vi andra som jobbar med kultur av skandalerna, som exempelvis i kulturskolan, på biblioteken eller de som sjunger i kör, för att bara nämna några exempel?

Men först till Kulturscenen Forum, som låg i en småruffig källar-lokal i Stockholm, Norrmalm. Det var ju där som det verkligen idkades "vördnadsfull kultur" på den allra högsta nivån enligt intellektu-ella grabbar som exempelvis Stig Larsson, Horace Engdahl och Anders Olsson, vilka även ingick i skaran kring tidskriften *Kris*. Spindeln i nätet i det tajta kulturgänget var förstås ingen mindre än den världs-vane libertinen Jean-Claude Arnault, "Kulturprofilen" själv i egen hög person.

I en artikel i *Svenska Dagbladet* den 29 april gav journalis-terna Malena Rydell och Sam Sundberg en sammanfattande bild av kulturscenen Forums verksamhet fram till anklagelserna mot Arnault om sexuella trakasserier mot 18 kvinnor, som avslöjades i Matilda Gustavssons artikel i *Dagens Nyheter*.

I radioprogrammet "Nordegren & Epstein" i P1 intygade Horace Engdahl med sorg i hjärtat att en "ojämförlig scen" för konsterna och den intellektuella reflektionen tyvärr var borta för alltid. Visst, intressanta kulturevenemang förekom säkerligen på Klubb Forum, men som något centralt nav i svenskt kulturliv är det nog ett lite väl överskattat epitet. Endast en liten exklusiv skara "kulturidkare" kände till klubbens existens. Jag och min make, som arbetat som bibliotekarier i Stockholm i snart trettio år, hade aldrig hört talas om den. Varför var det så?

Vad Kulturscenen Forum och vissa medlemmar i Svenska Akademien inte verkar vara så medvetna om är att det faktiskt, som tur är, finns många andra, och betydligt mer kända, kulturscener och arenor. Kanske har den prominenta kultureliten som hängde på Forum missat evenemang som exempelvis Littfesten i Umeå, Stadsteaterns scen i Skärholmen, Ajte (samiska museet) i Jokkmokk eller Kurdiska biblioteket i Alvik, med mera. Ja, listan blir snabbt lika lång som vårt avlånga land.

Stormen kring kulturprofilen och Svenska Akademien får mig att tänka på Elsa Beskows saga *Blomsterfesten i täppan*, där ogräsen inte får komma in till de "fina" blommorna i trädgården och fira midsommar. Där minglar Fru Aster, fröken Pion och Grevarna von Rosen med flera. Ogräsen sjunger utanför stängslet en sång som jag tror Dag Vag sedan gjorde på skiva: "Vi är ju bara ogräs vi. Och kan ej något annat bli, Vi är ej så fina vi", och så vidare.

Inom litteratursociologin talar man om det "finlitterära kretsloppet" och det "populärlitterära". Klubb Forum tillhörde nog det förra, och biblioteken definitivt båda, men kanske mer det senare. Ändå hade jag aldrig hört talas om "kulturklubben" innan det började skrivas om den. Förmodligen var jag inte "fin" nog.

Nej, de verkliga kulturprofilerna, det är alla vi vanliga bibliotekari-er och biblioteksanställda som sliter dagarna i ända med det inte alltid så tacksamma värvet att sprida böcker, media och kultur till gemene man, kvinna och barn. Det som så sällan uppmärksammas i media, utom om det förekommit bråk och förstörelse i lokalerna. På samma sätt som förorter i Stockholm som Rinkeby och Akalla mest uppmärksammas i negativa ordalag.

Men, som det står i visan:

*Vi är bara ogräs vi
Något annat kan vi aldrig bli.
Men morska sjunger vi ändå
Så hör nu bara på ...*

Och kanske är det trots allt så att Klubb Forum gått i graven, men biblioteken lär bestå.

Röda Lina.

Vem kommer ihåg Hildur Lundberg?

I början på 1900-talet drev Hildur Lundberg en framgångsrik barnbiblioteksverksamhet och utvecklade det sagoberättande för barn som blev en stark tradition på Stockholms stadsbibliotek. Lena Lundgren skriver om en av våra bortglömda bibliotekspionjärer.

Text: Lena Lundgren

VALFRID PALMGREN (1877–1967) är ett namn som alla som har gått igenom bibliotekarieutbildningarna torde känna igen, hon är en viktig del av den svenska bibliotekshistorien. Förhoppningsvis är hon numera ett bekant namn även för övrig bibliotekspersonal. Bibliotekskonsulenten Greta Linder (1888–1963) levde länge kvar i tacksamt minne hos alla dem som fick del av det resestipendium i hennes namn, som under många år delades ut av Svenska Folkbibliotekarieförbundet (SFF, numera DIK).

Men i bibliotekshistorien finns en rad andra kvinnliga pionjärer inom olika områden, som barnbibliotek, social/ uppsökande verksamhet och arbetsplatsutlåning. Vem kommer till exempel ihåg Hildur Lundberg (1878–1972)? Harriette Söderblom har skrivit om hennes insatser på Stockholms stadsbibliotek i historiken över Stadsbibliotekets barnavdelningar och Barbro Thomas har gjort ett försök att rädda hennes namn till eftervärlden med en kort notis i den historik över Svensk biblioteksörening, som gavs ut till föreningens 100-årsjubileum. Men Hildur Lundberg bör verkligen lyftas fram ur glömskan i hela sin bredd. Hon var med redan från början och inledde tillsammans med skolbibliotekarien Alvida Sandberg diskussionen om folk- och skolbibliotekariernas utbildning vid det första svenska biblioteksmötet i Stockholm den 7–9 januari 1915. Hon valdes också in både i interimsstyrelsen och i den första styrelsen för Sveriges Allmänna Biblioteksörening (SAB) i augusti samma år. Under sin yrkesverksamma tid var hon en känd person inte bara i biblioteksvärlden genom artiklar och föredrag utan också för allmänheten som expert och debattör när det gällde barn och böcker.

Hildur Lundberg växte upp i en välbeställd borgerlig stockholmsfamilj. Hon var tydligen från början inriktad på att utbilda sig och inte på att gifta sig, vilket annars var målet för de flesta kvinnor i hennes sociala situation. Både Greta Linder och Hildur Lundberg förblev ogifta och valde, såvitt jag kan förstå, av fri vilja det mera självständiga yrkeslivet framför att

stängas in i en borgerlig familj. Efter studentexamen började Hildur arbeta som lärarinna, ett av de få yrken som var öppna för kvinnor, och gick sedan också igenom Högre lärarinneseminariet. År 1908 ändrades hennes liv på ett avgörande sätt genom den kurs för läroverksbibliotekarier, som hon deltog i och som ordnades av Valfrid Palmgren efter USA-resan. Hildur Lundberg blev bibliotekarie både vid Pedagogiska biblioteket och biblioteket vid Centralförbundet för nykterhetsundervisning men det var folkbiblioteken och deras barnverksamhet som blev hennes livsuppgift.

De flesta församlingarna i Stockholm hade vid slutet av 1800-talet någon form av församlingsbibliotek. Den nybildade Gustav Vasa församling fick sitt bibliotek i november 1909. Lokalerna i församlingshemmet små och enkla men intresset för verksamheten var stort och biblioteket fick förhållandevis goda resurser. 1912 kunde biblioteket flytta in i nya lokaler i en femrumslägenhet på Norrtullsgatan 8B (där Läkarhuset vid Odenplan nu ligger).

Hildur Lundberg anställdes som föreståndarinna från starten och blev den som utvecklade biblioteket och gjorde det till ett omskrivet mönsterbibliotek. Hon hade hört Valfrid berätta om de amerikanska biblioteken med deras öppna och utåtriktade verksamhet och läst hennes artiklar och reserapporten *Bibliotek och folkuppföstran* (1909). I Gustav Vasa församlingsbibliotek förverkligades de nya biblioteksidéerna. Det blev det första svenska folkbiblioteket med öppna hyllor, det vill säga att besökarna, till skillnad från på andra bibliotek, själva fick välja böcker från hyllorna. Fram till 1919 var Gustav Vasa och Stockholms barn- och ungdomsbibliotek (SBUB), som Valfrid Palmgren startade 1911 på Drottninggatan 65, de enda biblioteken som hade öppna hyllor. Systemet blev mycket populärt och bidrog till de höga utlåningssiffrorna. Biblioteket hade också en modern kortkatalog med ämnesord, även det enligt amerikansk förebild.

Redan från början var Gustav Vasa församlingsbibliotek

Utlåningslokalen i Gustav Vasa församlingsbibliotek. Innanför vändkorset hade publiken fritt tillträde till de öppna hyllorna. Vid lånedisken tjänstgör föreståndarinnan, bibliotekarien Hildur Lundberg.

Ur *Idéer och resultat* (1961)

öppet för barnen, tre timmar på eftermiddagen, tre dagar i veckan. I de nya lokalerna på Norrtullsgatan skapade Hildur Lundberg en särskild barnavdelning med sagostunder, tävlingar, dramatiserade sagor, pojkkubb och andra läsfrämjande aktiviteter, en för den tiden helt unik verksamhet. (Sådan verksamhet var planerad på SBUB men kunde inte förverkligas på grund av för små lokaler.) Skolklasser bjöds in till besök med undervisning i vad vi nu kallar informationssökning.

Hildur Lundberg var för övrigt sekreterare i styrelsen för Stockholms barn- och ungdomsbibliotek under hela dess verksamhet 1911–1927. De båda biblioteken samarbetade och anställde bland annat under en period en amerikansk bibliotekarie med svenskt ursprung med uppdrag att förbättra beståndet av engelskspråkig litteratur.

I och med byggandet av Stockholms stadsbibliotek (SSB) avvecklades både Stockholms barn- och ungdomsbibliotek och Gustav Vasa församlingsbibliotek 1927. Bokbestånden och den anställda personalen överfördes till SSB, som invigdes 1928. Hildur Lundberg ingick i den kommitté som gjorde det stora förberedelsearbetet. Hon blev andre bibliotekarie under chefen Fredrik Hjelmqvist och ansvarig för SSB:s hela barnverksamhet. Hon tog med sig sina värdefulla erfarenheter

från Gustav Vasa och de kom att prägla arbetet på barnavdelningarna på huvudbiblioteket och filialerna under många år. Verksamheten genomsyrades av begreppet "library spirit", som Valfrid Palmgren hade tagit med sig från de amerikanska biblioteken. Det inbegrep goda kunskaper om böckerna, ett respektfullt bemötande av barnen, ett vägledande arbetssätt, ett socialt engagemang och en trivsam och vacker miljö, av Harriette Söderblom sammanfattat som "ett kulturellt och socialt patos".

Hildur Lundberg var en engagerad och uppskattad sagoberättare. I förordet till den första sagosamlingen som hon gav ut, *Nu ska ni få höra* (1933, med flera upplagor), ger hon ett slags programförklaring. Sagor ska berättas muntligt, anser hon, och hon uppmuntrar den vuxna läsaren att berätta historier för barnen, enkelt och naturligt. De minsta barnen bör få höra berättelser och episoder från sin egen vardag hellre än sagor. De större barnen kan höra mera komplicerade och spännande sagor, men hon betonar att folksagor, som från början var avsedda för vuxna, bör väljas med omsorg så att barnen inte blir skrämda. Språket i sagorna i hennes två sagosamlingar är muntligt och levande och hon menar att berättaren bör använda rösten och gester för att ge sagan liv. Hon

var känd för sin förmåga att livfullt härma djur! Så grundade hon den tradition av muntligt berättande, som Elsa Olenius och Harriette Söderblom blev de mest kända bärarna av och som barnbibliotekarierna vid SSB lyckades hålla vid liv fram till slutet av 1900-talet.

Tillsammans med Fredrik Hjelmqvist och bibliotekskon-sulenten Knut Tynell gav Hildur Lundberg ut *Bibliotek deras betydelse och skötsel: en handledning för mindre bibliotek*, som blev ett viktigt stöd för den stora gruppen deltidsanställda bibliotekarier utan formell utbildning. Hon intresserade sig som nämnts för utbildnings- och lönefrågor och formulerade de krav som bör ställas på en bibliotekarie i artikeln "Några ord om bibliotekarien och hans (sic) arbete". Hon gjorde flera studieresor till Tyskland och de nordiska länderna och ingick i den SAB-kommitté, som utarbetade de svenska katalog- och klassifikationssystemen.

Men hon skrev framförallt många artiklar om barn- och ungdomsverksamhet, skolbibliotek och om barns och ungdomars läsning. Hon föreläste, medverkade med boktips i radio, gjorde boklistor för bokhandeln, fungerade som rådgivare till förlag, engagerade sig i den förnyade "Nick Carter-debatten" 1931 och föreläste under Ungdomens bokvecka 1933. Valfrid Palmgrens syn på vilka böcker biblioteken skulle erbjuda barnen var även hennes: kvaliteten var viktig men hänsyn måste tas till vad barnen verkligen ville läsa och att förbjuda barnen att läsa vissa böcker var meningslöst. I den frågan gick hon 1918 djärvt i polemik med den kända barnboks-kritikern Gurli Linder. Hildur Lundberg var inte heller främmande för ny teknik. Balloptikon, en apparat med vilken bilder ur böcker kunde visas på stor skärm, var ett utmärkt hjälpmedel när barngrupperna var stora. Med hjälp av den kunde bilder-böcker som ännu ej var översatta till svenska användas, liksom intressanta bilder ur fackböcker för vuxna, som komplement till den sparsamma facklitteraturen för barn.

Hildur Lundberg ingick i nätverket runt den stridbara Lydia Wahlström (1869–1954), historiker med profes-sors namn, grundare av Uppsala kvinnliga studentförening, konservativ rösträttskämpe, ordförande för Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR) och studierektor vid Åhlinska skolan. Ogifta kvinnor skapade ofta sina egna "rum", där de fick utrymme för sin begåvning, verksamhetslust och sitt behov av gemenskap. Att kvinnor levde samman av prak-tiska och ekonomiska skäl var vanligt och detta innebar natur-ligtvis också emellanåt kärleksrelationer. Greger Eman kallar dessa förhållanden "feministisk vänskapskärlek", eftersom kärleken kunde maskeras som vänskap. Lydia Wahlström hade flera relationer med kvinnor, bland andra kritikern Klara Johansson. Det skriver hon i förtäckt form om i sina romaner och självbiografiska böcker, anmärkningsvärt i en tid då samkönad kärlek fortfarande var förbjuden. Hon levde också i ett slags trepartsförhållande med Anna och Gideon Danell, något som deras dotter Brita Mannerheim har skildrat i boken *Med Lydia eller livslång trohet mellan tre* (1989).

Det är inte känt om Hildur Lundberg ingick i den allra inti-

maste kretsen kring Lydia Wahlström, och det är kanske inte heller intressant, men hon var en stor beundrare av Lydia och de var nära vänner. Hildur finns med i Lydias memoarer, både på bild och i texten, där hon karakteriseras som "min trofasta och hjälpsamma vän", och de brevväxlade under många år. Efter sin pensionering 1943 bodde Hildur Lundberg med sina systrar på släktgården Djurkälla vid Ombergs fot vid Vättern. På grangården Ekhaga bodde Anna och Gideon Danell, som på håll var släkt med syskonen Lundberg, och Lydia Wahlström var en ofta sedd gäst på Djurkälla.

Ingrid Atlestam har lyft fram Göteborgsbibliotekarierna Maria Larsen, Svea Bredal och Alvida Sandberg. Magnus Torstensson har skrivit om Greta Renborg. Ytterligare några finns biograferade i *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*. Hildur Lundberg är en av alla dessa kvinnor, vars viktiga insatser numera är glömda men på vars axlar vi står. Är det inte dags för en "Kvinnornas bibliotekshistoria"?

Litteratur

- Atlestam, Ingrid (2003). *Männens bibliotek – en kvinno-sak: Redbergs-lids och Majornas bibliotek under hundra år*. Göteborg: Göteborgs stadsmuseum.
- Atlestam, Ingrid, Bergmark, Madeleine & Halász, Eva (1997). *Full-bokat: Göteborgs folkbibliotek 1862–1997*. Göteborg: Göteborgs stadsbibliotek.
- Atlestam, Ingrid (2017). "Intet samhälle har råd att undvara ett allmänt bibliotek." I *bis* 2017:4. Lund: Bibliotek i Samhälle. Om Alvida Sandberg.
- Eman, Greger (1993). *Nya himlar över en ny jord: om Klara Johanson, Lydia Wahlström och den feministiska vänskapskärleken*. Stockholm: Ellerströms förlag.
- Hjelmqvist, Fredrik, Lundberg, Hildur & Tynell, Knut (1920 med flera upplagor). *Bibliotek och deras skötsel: en handledning för mindre bibliotek*. Stockholm: Norstedt.
- Lundberg, Hildur (1933). *Nu ska ni få höra: en samling gamla sagor*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Lundberg, Hildur (1945). *Nu ska ni få höra: gamla sagor ånyo berättade*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Lundberg, Hildur (1917). "Några ord om bibliotekarien och hans arbete." I *Biblioteksbladet* 1917:1.
- Lundgren, Lena, Myrstener, Lena & Wallin, Kerstin E. (2015). *Böcker bibliotek bildning: Valfrid Palmgren Munch-Petersens liv och verk*. Stockholm: Stockholmia förlag.
- Mannerheim, Brita (1989). *Med Lydia eller Livslång trohet mellan tre*. Stockholm: Carlsson.
- Söderblom, Harriette (2002). *Ska vi gå till bibblan? Stockholms stads-biblioteks barnavdelningar under 50 år*. Stockholm: Stockholms stadsbibliotek.
- Till det mänskliga ordets trygga beredskap och värn: Svensk biblioteks-förening 1915-2015*. Stockholm: Svensk biblioteks-förening.
- Torstensson, Magnus (2005). "Greta Renborg – aktiv in i det sista för folkbibliotekens sak." I *bis* 2005:3. Karlstad: Bibliotek i Samhälle.
- Wahlström, Lydia (1949). *Tro sig och försagd: mitt livs minnen*. Stockholm: Natur och Kultur.

Bild: Gunnar Asplunds perspektivskiss över Stockholms stadsbibliotek och Observatorielunden. Källa: Arkitekturmuseet Stockholm, via Wikimedia Commons (public domain)

Stockholms stadsbibliotek 90 år

Det är i år nittio år sedan "Asplund-huset" på Sveavägen slog upp portarna och släppte in låntagarna i ett modernt stadsbibliotek präglad av folkhemstanke och framtidstro. Mats Myrstener gör en historisk tillbakablick över Stockholms stadsbiblioteks utveckling och funderar på folkbibliotekens vidare utmaningar.

Text: Mats Myrstener

STOCKHOLMS STADSBIBLIOTEK öppnade portarna mot Sveavägen för nittio år sedan, den 2 april 1928. Stockholmare hade då med spänning kunnat följa byggnationen som pågått i flera år. Tidningarna hade rapporterat om den märkliga arkitekturen signerad arkitekten Gunnar Asplund. Från början rådde delade meningar om huset var fult eller bara originellt.

Idag är det kulturminnesmärkt och räknas som ett arkitektoniskt svenskt mästerverk.

Öppningsdagen 2 april var en måndag och kön ringlade långt ner på Sveavägen. En av dem som ivrigt väntade på öppnandet var den tjugoårige Valter Ahlstedt, som senare skulle komma att arbeta på Stadsbiblioteket i trettiosex år som

bibliotekarie. Han berättade för mig, ett år innan han dog, vid nittiosju års ålder, om sina intryck av de utsökta detaljerna i bibliotekets entré, trapporna som ledde upp i den stora ljusa rotundan där böckerna klättrade upp mot taket i rad på rad, i vad som han liknade vid en böckernas katedral, ett litteraturrens Sixtinska kapellet. I stor kontrast till intimiteten i barnbiblioteket på bottenvåningen, med sagogrottan, smyckad av Nils Dardels John Blund.

1928 var Stockholm den enda huvudstad i Europa som saknade ett stadsbibliotek. Frågan hade stötts och blötts i stadsfullmäktige ända sedan början av seklet, men högerpartiet Allmänna Valmansförbundet, som hade majoritet till kommunalvalet 1919 (då den allmänna rösträtten för män infördes), hade dragit sig för de stora kostnaderna. Det kostsamma bygget av stadshuset kom sedan emellan. 1925 var frågan om ett stadsbibliotek ännu inte avgjord.

Bibliotekens framväxt

Varför hade byggandet av ett hus som vi idag finner så självklart dröjt så länge, och vad ska hända med det i framtiden? Vi måste backa historien för att hitta svaret. Det har sagts att det svenska folkhemmet (vars kanske mest typiska uttryck är de kommunalt eller statligt bekostade biblioteken) byggdes av socialdemokratin och finanskapitalet i samförstånd. Världen var dessutom liten för gemene man före internet. Låt oss undersöka hur det gick till.

Sverige var en fattig del av Europa på artonhundratalet. Bokhandlare började etablera sig på 1700-talet, först bara i de största städerna. De första så kallade kommersiella lånebiblioteken, som lånade ut böcker mot avgift, dök upp i Gamla Stan i slutet på seklet. När bokproduktionen kom igång på 1800-talet finner vi olika typer av bibliotek: privata, kyrkliga, folkrörelsedrivna, kommersiella. Att driva kommersiella lånebibliotek var ofta ett kvinnogöra, och läsekretsen bestod i hög utsträckning av kvinnor och ungdomar. De fackföreningsanslutna arbetarna gick till sina manligt präglade arbetarbibliotek och de allra fattigaste invånarna fick hålla till godo med så kallade läsestugor, där man även kunde söka arbete, stoppa strumpor, och äta en bit mat.

Den så kallade "arbetarfrågan" blev akut mot slutet av artonhundratalet, då inflyttningen till de stora städerna ökade dramatiskt. Biblioteken fick en social uppgift: att förse de nya invånarna med tidningar och litteratur, att hålla dem från gatorna med sina "dåliga nöjen och revolutionsidéer". Och nu börjar frågan även diskuteras på allvar inom stadens fullmäktige.

Idéhistorikern Sven-Erik Liedman beskriver i boken "I skuggan av framtiden" modernitetens idéhistoria. På ena sidan står, vid 1900-talets början, tanken på ett samhällligt/liberalt "upplysningsprojekt", med rötter tillbaka till franska revolutionen och upplysningsfilosoferna i Frankrike. Det är också dessa upplysningstankar som ligger bakom grundandet av Sveriges första "folkliga" bibliotek, runt 1800-talets början. Tankarna tas upp i slutet av artonhundratalet, främst av libe-

rala folkbildare som Knut Kjellberg, med stöd av målارprinsen Eugen.

Det är först på nittonhundratalet som det "moderna" antar de förtrollande egenskaper, som Adorno och Horkheimer beskriver i standardverket *Upplysningens dialektik* 1947. Dess locktoner kommer också att påverka folkbiblioteken, allt mer under 1900-talet.

Portarna slås upp

Men åter till öppningsdagen 2 april 1928:

Personalen var en smula "dagen efter" när portarna slogs upp för allmänheten klockan tio. Man hade underhållit särskilt inbjudna gäster från Sverige och Norden hela helgen. Tal hade hållits, bland annat av bibliotekschefen Fredrik Hjelmqvist, och stadsfullmäktiges ordförande, socialdemokraten Knut Tengdahl. Den moderna hissen hade prövats, husets märkliga konstruktion beundrats, och man hade ätit och druckit i den stora rotundan under den tjugotre meter höga kupolen. 40 000 volymer böcker, ett enormt antal efter svenska förhållanden, trängdes på öppna och tillgängliga hyllor (vilket inte var helt självklart med tanke på stöldrisken), i två stora läsesalar (bygget av den fjärde flygeln var uppskjutet av besparingsskäl), och tidskriftsrummet innehöll 400 tidskrifter på flera utländska språk. I själva rotundan stod den väldiga kortkatalogen, och den stora "trallen" där bokkorten över utlånad litteratur skulle förvaras.

Idag har vi svårt att förstå att själva byggnaden, nu kallat "Asplund-huset", var omdiskuterad när den stod klar 1928. Skämtsamt kallades den kvadratiske nederdelen för "sockerlådan", och den cylindriska överdelen "ansjovisburken". En insändare från en boende på Norrmalm klagade över att han fick "mardrömmar" av den märkliga byggnaden! Till byggnaden hörde också parken längs Sveavägen med den rektangulära "plaskdammen" med Observatoriekullen i fonden. Mot Sveavägen var också huvudingången placerad, med en byst av den liberale folkbildaren Knut Kjellberg vid porten. I källaren var ett magasin med plats för 100 000 böcker.

Till och med de konservativa tidningarna *Svenska Dagbladet* och *Nya Dagligt Allehanda* föll till föga för det både modernistiska och klassiska boktemplet vid Sveavägen. Fördelarna uppvägs ändå nackdelarna menade man: Det nya biblioteket avlastade Kungliga bibliotekets ansvar för bokförsörjningen på Norrmalm (*SvD* talar om "ett nytt vetenskapligt bibliotek på Norrmalm"), man tar den stora "bildningsuppgiften" på allvar, Stadsbiblioteket kompletterar Stockholms Högskola och Handelshögskolan som redan fanns i grannskapet, och det förbättrar samarbetet med studiecirklar och studieförbund (som fått särskilda rum på biblioteket). *NDA* skriver: "Dagens meningar kunna bryta sig om utseendet, men en nära framtid skulle säkerligen komma att räkna denna byggnad till de allra förnämligaste som vår stad äger, lovade skolborgarrådet."

Ett folkhemsbygge

Man kan alltså konstatera att Stockholms stadsbibliotek var ett (på sitt sätt) riktigt "folkhemsbygge". (1928 var ju

för övrigt det är det berömda folkhemstalet av Per Albin Hansson hölls.) En av huvudfinansiärerna till biblioteket var finansfursten Knut Wallenberg, som själv satt i Stockholms stadsfullmäktige. Både fullmäktiges socialdemokrater, som Stockholms arbetarebiblioteks chef Fredrik Nilsson, och den liberala falangen, ledd av folkbildaren Knut Kjellberg, understödde förslaget. Den som fick ta huvudansvaret för bygget (som naturligtvis överskred budget och kritiserades hårt för detta) var det socialdemokratiska borgarrådet Oscar Larsson. Han var klassiskt bildad, och även ansvarig för bygget av nya skolor, museer, och badhus på 1930-talet.

Med Stockholms stadsbibliotek fick också de svenska folkbiblioteken en ny legitimitet. Det var nationellt ansvarstagande, kamp för demokrati och yttrandefrihet, och ansvar för den på denna tid viktiga folkbildningen. Man fick också en ny, akademisk prägel, liknande den som stadsbibliotek i övriga Europa hade. Chefen Fredrik Hjelmqvist var historiker från Lund, universitetsbibliotekarie, hade varit Sveriges förste folkbibliotekskonsulent, chefredaktör för *Biblioteksbladet*, med säte i Radionämnden – kort sagt Sveriges främste auktoritet på området fram till sin avgång 1940.

Den för Sverige närmast unika barnverksamheten vid biblioteket byggde på tankar av pionjären Valfrid Palmgren, som 1911 startade Stockholms barn- och ungdomsbibliotek i en lägenhet på Drottninggatan. Där hade ett stort antal barnbibliotekarier arbetat, i Palmgrens anda som den framstår i hennes skrifter från 1910-talet. Stadsbiblioteket övertog i praktiken hela Barn- och ungdomsbibliotekets verksamhet inklusive personal, liksom man övertog Stockholms Arbetarebibliotek som legat vid Norra Bantorget, plus fem olika församlingsbibliotek, som alla blev filialer till Stockholms stadsbibliotek: Östermalm, Kungsholmen, Medborgarplatsen, Hornstull på Söder, samt ett litet bibliotek i Hjorthagen. Det närbelägna Gustav Vasa församlingsbibliotek (på Norrtullsgatan 8) övertogs också, inklusive den framgångsrika föreståndarinnan Hildur Lundberg, som blev andre bibliotekarie och ansvarig för Stadsbibliotekets barnavdelningar.

Framgångssaga, men vad händer sen?

Idag har Stockholms stadsbibliotek ett fyrtiotal filialer, den senaste tillkom i då nybyggda Hammarby sjöstad. Det är en framgångssaga som Stockholms stad borde vara stolt över. Men orosmoln tornar trots detta upp sig på himlen. Man skulle kunna kalla det det moderna samhällets lockelser. Adorno och Horkheimer ger en slående bild för detta: Odysseus fastbunden vid masten när båten passerar det sund där sirenerna lockar med sin sång. För ett bibliotek med folkbildande ambitioner kan dilemmat preciseras: Att följa en gammal beprövad inslagen väg med folkbildning och utbildning som huvuduppgift, eller att följa modernitetens osäkra lockelser: förändras, förändras, tills själva identiteten inte ens återstår.

Stockholms stadsbiblioteks tillkomst 1928 utgör vad biblioteksforskaren Joacim Hansson kallat ett paradigmskifte i folkbibliotekens historia (tyvärr ännu inte skriven). Från en privat och folkrörelsedriven, mycket disparat verksamhet,

övergår den på 1920-talet till att bli kommunalt och statligt finansierad, reglerad, fackligt organiserad och akademiserad. Hansson har också beskrivit hur vi idag, på 2000-talet, förmodligen står inför ett nytt paradigmskifte för folkbiblioteken. Det handlar om stat och kommuners nedskärningsiver, där biblioteken övergår allt mer till privat sponsring, en snabb datorisering, och där verksamheten blir diversifierad, där det som tidigare handlade om det tryckta ordet på papper nu allt mer utgår från dataskärmarna.

Så måste det kanske också vara? En huvudtes inom modernitetstänkandet är ju: förändras, eller dö. Tidigare fanns, som forskningen visat, ständiga underströmmar till samhällsutvecklingens huvudfåra, så kallade motmoderniteter. Nykterhetsrörelsen i början av seklet var en sådan, frikyrkorörelsen på 1800-talet; olika politiska, mer eller mindre dogmatiska rörelser, kan också härledas hit.

Stockholms stadsbibliotek fick på 1930-talet flera stora uppgifter. En var som folk- och utbildare, en pedagogisk uppgift. En uppgift som snart försvann var den sociala (men som blivit nog så viktig idag). En stor uppgift på 1930-talet var att värna demokratin: mot kommunistiska och nazistiska försök att flytta fram positionerna. Kampen drevs också på själva biblioteket: bibliotekschefen Fredrik Hjelmqvist fick ständiga propåer om att skylta med nazistiska eller kommunistiska tidningar och litteratur! Ihärdigt drev han den liberala linjen vad gällde bokurvalet, men också en absolut neutralitet när det gällde det politiska. Visst känner man igen problematiken i dagens biblioteksdebatt!

Sven-Erik Liedman talar om "hård" och "mjuk" upplysning, där den mjuka står för filosofi, de icke-exakta vetenskaperna, konst och kultur, den politiska debatten. Den "hårda" upplysningen på Stockholms stadsbibliotek var markant: Man räknar statistik över allt som går att mäta, man effektiviserar, man rationaliserar, inte minst inom personalkåren. Idag talar vi i rationalitetsiver om "meröppna bibliotek", utan personal. Om man vinner några nya låntagare på så sätt är enligt min mening, ytterst tvivelaktigt.

Dagens vägval

Likt Georg Stiernhielms Herkules vid skiljevägen (ett av den svenska litteraturens första stora epos) står idag folkbiblioteken inför en rad besvärliga vägval. Vilka ska man behaga: politikerna eller besökarna? Vilken linje ska man driva? Hur ska verksamheten finansieras? Hur mycket ska en bibliotekarie kunna ägna sig åt: studievägledning, arbetsförmedling, turistinformation, utlåning av trädgårdsredskap, film, teater, konst, debattforum, ungdomsgårdsverksamhet, och ännu mera?

Stockholms stadsbibliotek var i åtminstone femtio år det ledande folkbiblioteket i Sverige. När statsbidragen 1965 plötsligt över en natt nästan försvann så chockades en hel yrkeskår. Nu står Stockholms stadsbibliotek efter nittio år av framgångsrikt arbete inför en ny stor utmaning: vägen in i det datoriserade tjänste- och informationssamhället. Framgången består säkert i vilka framtida val man kommer att göra.

Queert kulturarv bland neuroser och nazister

Det queera kulturarvet har ofta varit sårbart och behövts förvaltas i det privata, men det har också funnits kollektivt organiserade projekt för att samla in och bevara queerkultur i olika former. Här reflekterar Olov Kriström, medgrundare till Queerrörelsens Arkiv och Bibliotek, om villkoren för queera samlingar, både förr och nu.

Text: Olov Kriström¹

DET ÄR DEN TIONDE maj i Berlin. Föväntansfulla studenter samlas vid vid operan, efter att ha lyssnat på den nya pedagogikprofessorns tal i universitetsbyggnaden intill. Dagen har varit småkall, så brasan kommer att värma gott. Skärmörsorna vänds mot bålet mitt på torget. Kanske funderar någon på professorns ord: "Det vi idag avvisar är det gift som samlats under en tid av falsk tolerans." Snart ska böckerna brännas.

Där böcker bränns har de en gång samlats. Sexologen och queerkampspionjären² Magnus Hirschfeld menade 1914 att utmärkande karaktärsdrag hos homosexuella män var att de gärna arbetar i trädgården eller samlar på saker. Ungefär samtidigt såg Wilhelm Stekel, en något mindre välvillig sexualforskare, samma queera tendens till samlande och förklarade det som en neuros. I vår egen tid vänder genusforskaren Ann Cvetkovich denna psykologiska stereotypi till en samhällsfråga, genom att fråga sig varifrån begäret/behovet att samla kommer: "Queers have long been collectors because they are not the subject of official histories and thus have to make

it themselves, collecting materials that others might see as marginal."³

Nu är det ju många grupper som inte är subjekt i den officiella historien, men något som kännetecknar situationen för queers är att det ofta dessutom saknats en omgivning som traderat berättelser åt en, och på så sätt hållit en egen historieskrivning vid liv – mormödrar som kan tala om trotsiga tribader och härliga hermafroditer finns nog, men är dessvärre sällsynta. De nätverk av andra queers vi har skapat har vi fått hitta själva, genom vänner, älskare, kamrater. Historiskt har det också varit i privata sammanhang som mycket av samlandet och bevarandet av queer kulturhistoria har skett, vilket gjort det sårbart: har vännerna möjlighet att ta hand om boksamlingen och fotoalbumen när någon dör, eller rensar en oförstående blodssläkt ut det de tycker stör familjebilden?

Men det har också funnits andra, kollektiva och offentliga projekt för att ta vara på den queera historien. Ett av de första biblioteken som särskilt samlade queer litteratur grundades av Vetenskapligt-humanitära Kommittén i Berlin under 1900-talets första år. Biblioteket var tillgängligt för alla som kunde betala en avgift på tre mark (motsvarande priset på tre kvarts kilo kaffe). Efter första världskriget kom biblioteket att ingå i de omfattande samlingarna vid Institutet för sexualvetenskap, som också innehöll fotografier, kläder, "psykobiologiska frågeformulär", konst och andra föremål som visade på den sexuella mångfalden världen över. Men att vara ett institut är ingen garant för överlevnad om världen brakar samman runtomkring – när nazisterna kom till makten 1933 länsades biblioteket för att fraktas av hakkorsprydda studenter till bokbålet på Opernplatz. Av bibliotekets uppskattningsvis 12 000 volymer klarade sig ett fåtal undan flammorna – i dagsläget är några dussin bevarade böcker kända.

Vartefter den homofila organiseringen växte fram och gay liberation-vågen drog fram skapades nya arkiv och bibliotek – i slutet av 1980-talet gjorde The International Association of Lesbian and Gay Archives and Libraries en sammanställning av queerarkiv och -bibliotek, där de listade över 100 organisationer, från Mexiko till Nya Zeeland. I Sverige byggdes den främsta samlingen upp inom RFSL, med någonstans mellan 8 000–10 000 titlar i förbundsbiblioteket. Där fanns volymer från det korrespondensbibliotek som från slutet av 1950-talet bedrevs av Albatross, RFSL:s landsortsavdelning, där fanns böcker som skänkts till föreningen av medlemmar och inte minst böcker som köpts in genom bokhandeln Rosa Rummet under 1980- och 1990-talen.

Men vad som faktiskt stod i hyllorna hos RFSL är svårt att säga: när det 2017 aviserades hyreshöjningar från RFSL:s privatiserade hyresvärd, och föreningen beslutade krympa sina lokaler var biblioteket en av verksamheterna som avvecklades, och böckerna spriddes för världens vindar. Knappt femhundra

1. Artikeln är ursprungligen publicerad på Nätverket för kulturarv och tvärvetenskaplig genusforsknings webbplats, *Genus & Kulturarv*.

2. I den här texten använder jag queer som ett paraplybegrepp för lesbiska, bögar, bisexuella, transpersoner, queera, intersexuella och asexuella.

3. Cvetkovich, A. (2014). Photographing Objects as Queer Archival Practice. I Brown, E. H. & Phu, T. (red.) *Feeling Photography*. Durham: Duke University Press, s. 273–96. Tack till Anna Linder vid The Swedish Archive for Queer Moving Images som uppmärksamade mig på citatet.

Olov Kriström. Foto: QRAB

volymen togs omhand av QRAB, Queerrörelsens Arkiv och Bibliotek, en då alldeles ny förening som av en lycklig slump fick höra talas om samlingens upplösning. Ungefär lika många titlar fördelades mellan Kungliga biblioteket, Universitetsbiblioteket i Växjö och Karolinska Institutet. Tusentals titlar såldes sedan på loppis eller skänktes till Stadsmissionen, där stora delar troligtvis skickades till förbränning.

Så rullar historiens hjul, från Tredje riket till en stockholmsk hyrespolitik. Och tillbaka till nazisterna – när Nord-

iska Motståndsrörelsens nättidning *Nordfront* uppmärksammade QRAB:s insats för att bevara queerlitteraturen dröjde det inte länge innan läsarkommentarerna om bokbål kom. Jag vill hoppas att det fortfarande är självklart för de allra flesta att ta avstånd från och bekämpa nazism, om inte för bokbålens skull så för människosynens. Men när det har gjorts, hur ser vi till att de queera samlarna inte förblir isolerade? Hur skapar vi ett samhälle och en rörelse där de queera arkiven och biblioteken får plats, såväl symboliskt som fysiskt?

Nyfiken på QRAB och vill veta mer? Läs om föreningen och sök i katalogen på QRAB:s webbplats, <http://qrab.org/>.

Steg, skrammel, spring och väder – *arbetstidsdikter*

av Hanna Wikman

Och det är här som jag sitter och inte går med på det

Och det är här som jag sitter och inte går med på det
en annan puls än den här
annan andedräkt än hockeyhallens
andra fotsteg än dom som rör sig omkring mig
annan hand i min än din
Att förstå (mig) över kanterna på bergen
rätt genom en stad från där den börjar till den tar slut
att ha gått igenom och bibehållits
förändrad men i grunden gles
i grunden förtätad
i grunden byggd av mossa och grus
av bruk och sammanhållning
av stolthet och av skam
av obryddhet och timmer
av ögon in i ögon
av stjärnhimmel
av en vakenhet här på planeten
som vi är på
och inte går med på annat än den pulsen
den vreden
det lugnet
den självklarheten
folk emellan

Fredag

Inflammation
utanikring
granbarrsdroppar
morgonansikten, som på Backaplan,
vita kepsar
svett
Kvinnor jag träffar och andra
värmen värmen intensiva hettan
att säga hej och ha det bra
Att skoja
när man ses och går vidare

Ryggar i hyllor

Böcker
ögon
bandet mellan

Röster
linoleum
dörrens ljud

Vantar
flyghår
förskollärare

Böcker om kroppen
böcker om harar
böcker om historien och nedslag i den

Jag läser bara därför att
det är någonting jag gör.
Nu har jag upptäckt att det skrivits böcker om katter.
Långt fler än jag förstår.
Livstid.
Att ta reda på
om alla är lika bra.

Det är vuxna som dödar och det är vuxna som inte gör det

Hej barnen
kom ihåg varje ord som vi sa
steg skrammel spring och väder
kom ihåg att vi är här tillsammans och att det finns vuxna att
hata och att ni lär mig att jag ska hata dom
och att barnmakt
hette det så?
Hej barnen
kom ihåg vad ni har lärt mig
att språk är inte språk
det är en massa andra saker som är språk
Hej barnen
kom ihåg att jag älskar er
ja villkorsurskiljningsfuckinglöst ja
kom ihåg att jag är gränslös men inte farlig
kom ihåg att ompröva mig
gång på gång
men prova eran tillit
se om den bär och att den gör det
Kom ihåg att när vi inte längre ser varandra

så kan ni söka upp mig
och utkräva av mig det ansvar som heter vuxenansvar
Att störta detta system och göra det tillsammans

Urfloder
störtfloder
solstormar
evig varje dags vrål av orättvisa och svek som knivskårar
Hej hej hej hej hej hej hej hej
Stanna hos mig
Jag lovar att krossa det här systemet som tar oss ifrån varandra
varje dag
men fan aldrig på riktigt ska lyckas
inte medans vi lever

Snöfallet

Kråkorna i björken
kollar in i byggnaden
krossar
spränger
lever om
medan dom putsar sina fjädrar
växlar sina ord

tisdag

Tungspetslugnet
ryggbrodyren
ljudväggarna
snövallarna
temperaturen mellan folken
snösmältan i hallgruset
håren som flätas
Näven som knyts och som öppnas
Hon som vet allt om vädret och delar det med mig

Gnölpåk

Dom vrängslas med mig
träskas
gnyr
Dom grumnar med mig
gnöplar
skredlar

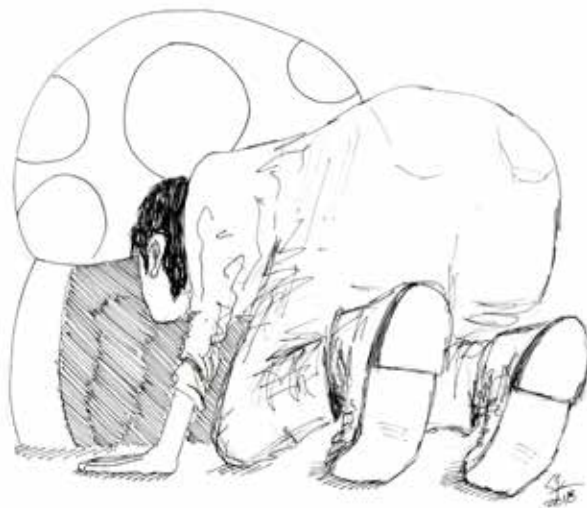
har sig
obehändigt
bängdligt
avmurket
gnådligt
Urvälartar sig
emot mina arbetsuppgifter
mögelkrediterar
mitt i arbetssvetten

Kompis

Det var krig när vi möttes
inte här men där våra vänner flyr ifrån
vi stod där och vi lärde känna varandra
och nu har vi varandra
och det är för alltid
och för alltid är vi alla åldrar
och för alltid är våra vänner alla åldrar
och för alltid finns någonting av oss på jorden
och det vi lever igenom nu

Sprickor och murbruk

Att hela tiden syssla med befrielse
fast det inte ser ut som det
det heter så mycket annat
och kan likna vanligt arbete
det är vanligt arbete
att inte förstå
varför det kan kännas som att ramla ned
att smetas ut
är för att
hela tiden ligger och vibrerar
vid kanten på murarna
uppe på dom
och i tunnlarna under
så att hela bygget ska raseras
och att hela tiden ha brädorna under armen
spik i munnen
hammare i bältet
Vi gör det tillsammans
och idag är det skratt av det hela
blickar som växlas och humor som förstås
helt utan ord
men mycket god morgon hej och hejdå

Avdelningen för barnlitteratur

Novell av Fredrik Eriksson

På bibliotekets avdelning för barnlitteratur, skuggande en ett-och-ett-halvt-årig vettvilling som bar mitt efternamn, rågade jag få syn på en före detta kollega. Hon såg ut att dela ett uppdrag liknande mitt, att inte förlora uppsikten över sina barn, medan hon samtidigt noggrant valde bland bokryggarna.

Jag hade inte sett henne på kanske fyra eller fem år, men att det var hon rådde det inget tvivel om. Jag var ganska säker på att hon flyttat från stan, och även om jag egentligen aldrig känt henne väl – det var ett stort kontor med många olika avdelningar – slog det mig nu att jag hade saknat att se henne passera i korridorerna. Hennes gångstil var karaktäristisk, lätt framåtböjd och i stora kliv som hastigt förflyttade henne genom rummet. Stunsen i stegen och det mellanlånga, blonda håret som hängde fritt och svängde med i lunken fick mig att tänka på en tonårig Kurt Cobain – ett tilltalande drag om du frågar mig. Just den associationen hade jag gjort många gånger förut och den låg säkert till grund för den sympati jag kände för henne. Den lite alternativa världshållning som var min grundbult, och som jag alltså förknippade med hennes gångstil, jag var ganska säker på att den kunde legat till grund för en ömsesidig attraktion. I och för sig rimmade det illa med hennes nuvarande stil, vilken var allt annat än grunge: guld-länk, pärlörhängen, pressveck, sober ljusblå blus.

I ett enda ögonblick stannade jag upp och gjorde min iakttagelse men kanske kände hon av min granskning, för hon slängde ett ögonkast åt mitt håll där jag stod halvt dold bakom hyllan för fiskar och amfibier. Jag rodnade och tog en bok ur hyllan. Men hon verkade inte lägga märke till mig utan fortsatte istället sin hukande gång.

Ett ögonblick alltså, men det var allt som krävdes för att jag

skulle tappa bort min egen dotter. Avdelningen för barnlitteratur var utformad som en perfekt labyrint med läsplatser och myshörnor i form av svampar och torn, inredd för att maximera antalet undanskymda skrymslen. Det var självklart en fin tanke, att låta barnen utforska sin fantasi såväl i litteraturen som i rummet, men i stunden hade jag svårt att uppskatta inredarens snillrikhet.

I all hast sökte jag igenom grottan, borgen och till sist skogen utan att hitta rätt. Jag intalade mig själv att jag inte var, eller alls behövde vara orolig. Allt var under kontroll. Hon var en riktig liten tuffing. Som försvar försökte jag uppbåda ett samlat men ändå lekfullt uttryck som skulle säga: "Var är du din lilla rackare, dags att komma fram nu!" En trött bibliotekarie tittade skeptiskt åt mitt håll, som om hon genomsådade charaden och såg mig precis som jag var: en medelålders man som strök runt mellan barnhyllorna med spår av mellanmål på skjortan och med ett hår som borde tvättats, klippts och kammats.

– Du har möjligen inte sett en liten flicka springa förbi här? Knappt två. Lite tovor?

– Nej, det har jag inte, svarade hon kort, och förresten springer vi inte här.

Jag nickade, sträckte på mig och gick värdigt runt hörnet för att kunna släppa min mask i fred. Nu började jag bli nervös på riktigt. Jag hade tappat kollen. Hon var ju inte ens två!

Efter att ha ålat baklänges ut ur tunneln, som var trängre än den såg ut, dök jag ner på alla fyra och tittade in under hatten av en flugsvamp som sköt ut som en halvcirkel från väggen och bildade tak till en ombonad liten vrå. I halvdunklet under hatten möttes jag inte av min dotter utan av sex förvånade ögonvitor varav två tillhörde min före detta kollega och resten

hennes två döttrar. Jag hade avbrutit mitt i läsningen av en illustrerad bok om urtida djur.

– Hej du! kastade jag ur mig, men ångrade mig i nästa stund.

– Hej?

– Kul att se dig. Så himla längesen. Har inte sett dig sen du slutade på kontoret. Allt väl där, där, dit du flyttade?

Hon kisade som om hon hade svårt att se några detaljer i mitt ansikte, men så ...

– Ja, men absolut! Oj, jag kände inte igen dig först.

Hon tittade ner, log och fäste en lösgjord slinga bakom örat. Sedan fortsatte hon.

– Så längesen alltså. Otroligt, Marcus. Men du är dig ändå lik, tror jag, haha! Så du har också barn nu?

Mina tankar var fortfarande på min förlofna dotter och därför svarade jag inget direkt men hon fortsatte ändå.

– Ja, jag är redan uppe i tre små änglar. Jodå, det kom ju två mirakel på en gång alltså ...

När hon väl hade bestämt sig för att jag inte utgjorde något hot verkade hon inte kunde sluta berätta, som om vi hade en hel livstid att ta ikapp. Hennes barn måste ha varit vana för de fortsatte helt enkelt att bläddra i sin bok.

Jag var precis på väg att ursäktas när jag kände en välbekant tyngd kasta sig över vaderna som stack ut i rummet. Jag ryckte till och slog bakhuvudet i svampens innertak av målade skivor. Skrattet som åtföljde påhoppet tillhörde definitivt min dotter.

Äntligen kunde jag pusta ut och först nu började jag ta in orden i det samtal jag tog del i.

– Marcus? fick jag ur mig. Marcus på HR? Är det honom du tänker på?

– Va?

– Du har blandat ihop mig med Marcus på HR. Jag är Harald på ekonomi.

– Haha, du skämtar? skrattade hon. Men jag skämtade inte och det tror jag hon kunde läsa i min veckade panna, dunklet till trots.

– Nej, du har blandat ihop oss, sa jag igen. Jag är Harald på ekonomi.

Hon upprepade orden långsamt och noggrant som om de varit helt nya för henne, uttalade på ett främmande språk.

– Harald på ek-onomi?

– Ja det är jag det, sa jag och lade märke till att mina andetag blivit tyngre, hastigt. Att jag nästan flåsade.

Marcus på HR, jag visste precis vem hon menade och det irriterade mig något oerhört att ha förväxlats med honom. I mitt tycke var han en skenhelig, inställsam skit som av någon outgrundlig anledning hade blivit kontorets snackis när han anställdes, till och med hos oss på ekonomi. Jag kände precis igen stilen, en streber med rätt efternamn och rätt manér. Sedan jag skaffat glasögon hade jag fått likheten påtalad ett par gånger. Hur som helst jobbade han inte längre kvar. Jag saknade honom inte.

– Harald på ekonomi? upprepade hon än en gång, men

nu med ett uttryck som blandade förvåning med avsmak. Jag undrade över det förändrade uttrycket. Kom det av att hon inte mindes mig eller av att hon gjorde det?

Reflexmässigt började jag krypa bakåt varpå jag återigen slog huvudet i svampens hatt. I samma stund kom en dimmig minnesbild från en gammal julfest farande genom mitt medvetande.

– Helvete, flög det ur mig samtidigt som jag såg tvillingarnas ögon spärras upp och det lilla blänkande guldkorset som hängde i länken om hennes hals.

För mitt inre såg jag henne skratta åt Marcus skämt vid glöggbordet, kladda på honom i smyg under tomboladragningen och sent, sent när de flesta redan gått hem, följa med honom in i den lilla skrubben bakom den annars öde garderoben. Jag minns att jag just som jag grep efter min rock från hängaren fick se Marcus flottiga frisyra sticka ut bakom dörren, och med henne hängande om halsen. Han blinkade åt mig innan jag hann därifrån.

– Herre Gud! sa jag, varpå hon skylde korset med sin vänstra hand och, insåg jag, också huden som blottades ovanför blusens översta knapp. Hennes två identiska flickor, kröp närmare sin mamma och en av dem svalde vad som måste varit en hel mun saliv samtidigt som hon såg ut att kämpa för att hålla tårarna tillbaka. Först då slog det mig att jag blockerade svamphörnans enda utgång och jag kände mig osökt som ett av odjuret i deras bok: ullhårig, urtida och skrämmande.

Äntligen kom jag upp på fötter och drog ett djupt andetag för att samla mina tankar.

Delar av affären hade kommit ut nästan direkt, det mindes jag nu. Ett anonymt meddelande med komprometterande uppgifter. Ledningen hade agerat och Marcus fick gå när han vägrat att avslöja vem han förgripit sig på. Det var så det hade formulerats. Hela kontoret viskade om vem det kunde vara. Den julen blev nog inget vidare.

I samma stund drog min dotter mig i handen och jag kände lukten av obytt blöja. Det här var en ypperlig möjlighet att fly fältet, det insåg jag direkt. Jag kunde med lätthet låta mig dras med bort till skötbordet som jag visste fanns inne på den större av de två toaletterna.

Men någonting fick mig att streta emot. Kanske var det känslan av oförrätt som hennes förväxling hade orsakat. Eller också var det ett uppdämt behov av att få känna någon form av kompetens – vilken avart av det som helst – efter mina nära tio månader som föräldraledig. Det skulle ha varit lätt att fly, men så många delar av mitt liv gick redan ut på att kompromissa. Den här gången ville jag ge igen och samtidigt tvätta mig ren från avsmaken i hennes blick.

Jag böjde mig ner och tittade in under hatten.

– Du, sa jag, vad var det nu som hände med Marcus?

Jag blev fortfarande lite varm i bröstet när jag tänkte på det. Hon måste ha sett det på mig för nu fanns det bara avsky kvar i hennes ögon.

Kritiskt bibliotekarieskap i spännande antologi

Nicholson, Karen P. & Maura Seale (eds.) (2018). *The Politics of Theory and the Practice of Critical Librarianship*. Sacramento, CA: Library Juice Press.

HUR KAN KRITISKA TEORIER hämtade från biblioteks- och informationsvetenskap användas för att utveckla kritiska bibliotekariepraktiker? Den frågan förenar texterna som samlats i den nyligen utgivna antologin *The Politics of Theory and the Practice of Critical Librarianship*.

Antologin innehåller akademiska texter och essäer som diskuterar den rörelse som benämns "critlib". Critlib är en förkortning av "critical librarianship", vilket jag översätter till "kritiskt bibliotekarieskap" eller "kritiskt biblioteksarbete".

Critlib är inte en enhetlig rörelse, utan ett slags informellt nätverk som primärt består av en Twitterdiskussion (#critlib) och konferenser. På webbsidan critlib.org beskrivs critlib som bestående av biblioteksanställda som är engagerade i att principer för social rättvisa ska genomsyra deras arbete i bibliotek. De flesta som är engagerade i rörelsen bor i USA och texterna i antologin utgår från ett nordamerikanskt sammanhang, även om detta inte påtalas.

Med ett undantag är texterna i antologin skrivna av verkssamma bibliotekarier. Eftersom critlib är en rörelse för kritiskt bibliotekarieskap är verksamma bibliotekarier också en självklar målgrupp för antologin.

Det kritiska perspektiv som texterna utgår ifrån inkluderar ett självreflekterande förhållningssätt. Därför är det viktigt också för mig, som recensent av denna antologi, att påtala min utgångspunkt som positionerad i biblioteksprofessionens utkanter. Som doktorand inom biblioteks och informationsvetenskap är jag verksam inom fältet, men jag har begränsad erfarenhet av att arbeta som bibliotekarie, vilket förstärker påverkar min läsning. I förhållande till några av texterna är det en begränsning. Mina erfarenheter av och kunskaper om bibliotekariepraktiker eller arbetsförhållanden i bibliotek är till större del förvärvade inom akademien än genom egna, direkta upplevelser inifrån professionen. Samtidigt har arbetet som doktorand gett mig möjlighet att utforska kritiska teorier inom biblioteks- och informationsvetenskap och praktisera forskning utifrån sådana perspektiv, vilket berikar min läsning av antologin.

De fjorton bidragen i antologin är av olika karaktär och kvaliteten är något ojämn. Sammantaget lyckas texterna ändå belysa en bred palett av aspekter som på olika sätt berör kritiskt biblioteksarbete och som inspirerar till en diskussion om biblioteks- och informationsvetenskapliga teorier och praktiker.

Texterna kan delas in i två huvudsakliga kategorier där den första innefattar aspekter av kritiskt bibliotekarieskap och teorier kring detta, medan den andra analyserar "critlib" som rörelse. Samtidigt finns det teman som överskrider denna uppdelning. Ett sådant övergripande tema som jag finner

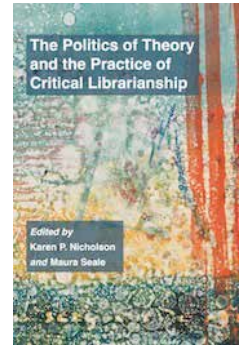
särskilt intressant är förhållandet mellan teori och praktik. Det är inte på något sätt en ny diskussion, men i det här sammanhanget konkretiseras den och får välbehövligt syre. Det inledande bidraget i antologin, "In Resistance to a Capitalist Past: Emerging Practices of Critical Librarianship" skrivet av Lua Gregory och Shana Higgins, är ett exempel på detta. Författarna analyserar biblioteksprofessionens förhållande till praktik och praktikaliteter utifrån hur folkbiblioteken och kapitalismen växte fram och utvecklades i nära förbindelse. Gregory och Higgins visar hur den strävan efter effektivitet och betoning av praktisk användbarhet som genomsyrade kapitalismen också premierades inom biblioteksutvecklingen, vilket Deweys tankar är ett exempel på.

Andra texter tar upp en kritik som rests mot "critlib" om att rörelsen riskerar att exkludera vissa genom att framstå som svårtillgänglig, elitistisk och just för teoretisk. Ian Beilin påtalar exempelvis i sitt bidrag "Critical Librarianship as an Academic Pursuit" att beskrivningen av kritiskt bibliotekarieskap som en global och universell rörelse döljer ojämlikheter och osynliggör skillnader som påverkar utvecklingen av teorier och möjligheten att utöva sin yrkesroll som bibliotekarie. Beilin menar att de som har erfarenhet av att exkluderas på grund av exempelvis etnicitet, kön eller klassbakgrund också kan uppleva sig utestängda från akademiska sammanhang som dominerats av vita män från övre medelklassen. Detta påverkar också den kritiska biblioteks-rörelsen, inte minst i USA där bibliotekarier inom akademien ofta har forskning som en del av sin tjänst ("tenure track librarians") och därmed andra, och bättre, förutsättningar att ta del av teoretiska sammanhang.

Samtidigt reses frågan om rädslan för att komplexa teoretiska resonemang ska avskräcka vissa i själva verket grundas i förutfattade meningar som delvis beror på en falsk åtskillnad mellan teori och praktik. I förordet konstaterar Emily Drabinski att teori trots allt bara är ett sätt att utföra informationsarbete på. Det är en utgångspunkt som öppnar för en utveckling av det nära förhållandet och utbytet mellan verkssamma bibliotekarier och forskare inom fältet. Det ser jag som värdefullt för biblioteksvärlden i helhet, det vill säga för såväl biblioteks- och informationsvetenskapen som för biblioteks-verksamheten.

I dagens samhälle där kapitalism och marknadstänkande framstår som ohotade och högerpolitik normaliseras framstår behovet av kritiska reflektioner inom biblioteks- och informationsvetenskap och inom bibliotekarieprofessionen som brännande, i Nordamerika såväl som i Sverige. Antologin inspirerar till en sådan reflektion och diskussion.

Lisa Engström

Barns delaktighet prövas på Malmö stadsbibliotek

Johansson, Barbro & Hultgren, Frances (2018). *Att utforma ett barnbibliotek tillsammans med barn: delaktighetsprocesser på Malmö stadsbibliotek*. Borås: Högskolan i Borås.

BARNBIBLIOTEKSFORSKNINGEN ÄR inte omfattande men desto viktigare är det att uppmärksamma den forskning som görs. Alldeles färsk är *Att utforma ett barnbibliotek tillsammans med barn* av Barbro Johansson och Frances Hultgren, en forskningsrapport från ett projekt på Malmö stadsbibliotek. Ett inriktning för Högskolan i Borås är professionsvetenskap, det vill säga att forskning kan utgå från och utföras i nära anknytning till yrken och verksamheter och rapporten är ett exempel på sådan.

Malmö stadsbibliotek byggdes om och fick sin tillbyggnad Ljusets kalender i slutet av 1990-talet. Tillbyggnaden ritades av den danske arkitekten Henning Larsen och blev mycket omskriven. Ombyggnaden av barnavdelningen i den gamla byggnaden Slottet blev däremot ganska traditionell. Under åren 2010-2012 skapades därför avdelningen Balagan för barn i åldrarna 9-12 år och 2012 påbörjades arbetet med att utforma ett nytt bibliotek för de minsta barnen. Barbro Johansson och Frances Hultgren kopplades 2015 in på projektet, som kallades Lilla Slottet, och följde det under två år. Resultatet blev Kanini, ett bibliotek för barn 0-8 år.

Metoden som har använts är följeforskning. Barbro Johansson och Frances Hultgren har följt projektet och fört en kontinuerlig dialog med bibliotekarierna. Båda parterna har tillfört sina perspektiv i samtalet, vilket uppenbarligen har påverkat projektet positivt. Bibliotekarierna arbetade mycket ambitiöst med flera samarbetspartner. De bildade arbetsgrupper och genomförde workshoppar med barn, drev en forskningscirkel och gjorde "läxor" där de prövade olika förhållningssätt och experimenterade med olika metoder. Forskarna har gjort observationer, intervjuer och enkäter, de har gått igenom dokument och deltagit i personalmöten. De tar upp tre teman, delaktigheten, barnet och rummet. Rapporten har underrubriken "delaktighetsprocesser på Malmö stadsbibliotek" och delaktighet är något som både prövas och problematiseras utifrån olika teorier och de erfarenheter som gjordes i projektet. Barbro Johansson och Frances Hultgren har tidigare gett ut *Rum för de yngsta: barns och föräldrars delaktighet i kulturverksamheter* om ett projekt i Borås. Den nya rapporten kan sägas vara en uppföljning av den förra boken och det är tydligt att forskarna verkligen har vänt och vridit inte bara på delaktighetsbegreppet utan också på andra begrepp som "mellanrum" och "flyktlinjer".

Rapporten är lättläst och illustrerad med trevliga bilder från Kanini. Termer och resonemang är fullt tillgängliga för en intresserad läsare. Den väcker många tankar om praktiskt barnbiblioteksarbete och biblioteksforskning och kopplingen mellan dem. Förhoppningsvis blir det fler projekt som följs

på detta sätt så att det byggs upp en barnbiblioteksforskning som kan föra verksamheten framåt på ett välgrundat sätt. Det denna intresserade läsare saknar är mera utförliga beskrivningar av hur själva projektet genomfördes. Bibliotekariernas slutrapport från projektet finns förvånansvärt nog inte med i referenserna och inte heller andra dokument och underlag, som forskarna använder och som finns på nätet. Den som planerar att genomföra ett liknande projektet har också stor nytta av sådant material och hänvisningar borde ha tagits med.

Lena Lundgren

Övrig litteratur

Johansson, Barbro & Hultgren, Frances (2015). *Rum för de yngsta: barns och föräldrars delaktighet i kulturverksamheter*. Borås: Högskolan i Borås.

Johansson, Karin (2017). *Vägen till Kanini: slutrapport för projektet Lilla Slottet, Malmö stadsbibliotek*. Malmö: Malmö stadsbibliotek. Tillgänglig på <https://projektlillaslottet.files.wordpress.com/2014/02/slutrapport-lilla-slottet.pdf>

Ytterligare material om projektet finns på webben.

Avsändare:
bis c/o J Dalmalm
Stigbergsvägen 11
752 42 Uppsala

Nästa nummer:

Nästa nummer av *bis* utkommer den 24 september. Vi tar gärna emot material till numret. Skicka ditt bidrag till tidskriftenbis@gmail.com senast den 15 augusti.

Vill du få fler biblioteks- nyheter från vänsterhåll?

Under 2018 kommer BiS att börja skicka ut ett gratis digitalt nyhetsbrev. Brevet kommer att innehålla nyheter, information och tips för dig som vill bevaka biblioteksutvecklingen ur ett vänsterperspektiv. Det enda du behöver göra för att få nyhetsbrevet är att anmäla ditt intresse på vår hemsida foreningenbis.com.

Förra numret. Foto: Stellan Klint.

Föreningen BiS?

BiS står för Bibliotek i Samhälle. Vi är en socialistisk biblioteksförening som verkar för att utveckla biblioteken och samhället i en mer progressiv riktning.

BiS vill att biblioteken ska

- stödja yttrandefriheten och ge tillgång till information som grund för kunskap, opinionsbildning och samhällskritik
- drivas i offentlig regi och utvecklas i dialog med användare och närsamhälle
- arbeta normkritiskt, antirasistiskt, jämställt och jämlikt
- arbeta uppsökande, läsfrämjande och vägledande med särskilt fokus på dem som riskerar att hamna på fel sida om den växande informationsklyftan
- aktivt erbjuda information, kultur och litteratur som utgör komplement och alternativ till det kommersiellt gångbara.

Engagera dig i BiS!

Vill du veta mer om BiS och kanske engagera dig i föreningen? Tveka inte att ta kontakt med oss!

Kontaktpersoner

Stockholm: Tobias Willstedt
tralalaisdead@hotmail.com, 0709-185984

Göteborg: Anna Hallberg
anna.hallberg@kultur.goteborg.se, 031-3653081

Skåne: Martin Persson
oeoe@zitherlessons.net, 0737-023790

Norrland: Ida Holmlund
idaholmlund@yahoo.se

Vill du bli kontaktperson på din ort? Hör av dig!